

Dariusz A. Rymar

Wpadka drukarni gorzowskiego podziemia w Grąsach w świetle dokumentu „Plan czynności operacyjno-śledczych dotyczących realizacji sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] »Dyspozytornia« (GO-5276)”

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 19, 225-274

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Dariusz A. Rymar
Gorzów

Wpadka drukarni gorzowskiego podziemia w Grąsach w świetle dokumentu „Plan czynności operacyjno-śledczych dotyczących realizacji sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] »Dyspozytornia« (GO-5276)»

[...] Wobec tego trudno mi nie wyrazić serdecznej wdzięczności tym, którzy ryzykując wolnością, podejmują trud powielania i rozpowszechniania tych prac. Być może wolno mi powiedzieć, że oni właśnie przyczyniają się przez to w jakimś stopniu do rozwoju filozofii polskiej. A jeśli pominąć moje nie tak wiele przecież znaczące koncepcje i wziąć pod uwagę to, co ludzie ci – niedysponujący wszak milionowymi funduszami, maszynami rotacyjnymi, sekretarkami i samochodami służbowymi – już uczynili w dziedzinie nauk społecznych, uprzystępniając kulturze polskiej prace Arona Besancona, Bierdiajewa, Hayeka, Kołakowskiego, Orwella, Poppera, Wata, Sołżenicyna, Zinowjewa, jeśli uprzytomnić sobie te setki już książek, które instytucje zawierające w swoich nazwach miano „nauka polska” zamknęły przed polską nauką, a które to książki znalazły wydawców w piwnicach Warszawy, Wrocławia, Krakowa, Poznania, to trudno w istocie nie dostrzec, że odpowiedzialność za losy kultury narodowej zaczyna przechodzić już w Polsce w inne, godniejsze ręce.

Leszek Nowak, *Anty-Rakowski, czyli o tym, co wygwizdali wicepremierowi robotnicy*, Gorzów Wlkp.: RKW, 1985, s. 1

W okresie działalności Regionalnej Komisji Wykonawczej (RKW) NSZZ „Solidarność” kierującej gorzowskim podziemiem (czerwiec 1982 – czerwiec 1989) miały miejsce trzy większe „wpadki” drukarni należących do niej. Pierwsza była na początku marca 1984 roku, kiedy SB zlikwidowała drukarnię znajdującą się w gospodarstwie Kazimierza Grabowskiego w Stawie. Po tym zdarzeniu losy gorzowskiego wolnego słowa związały się z drukarnią znajdującą się w niewielkiej wsi Grąsy (gm. Dobiegniew), gdzie drukarnia została umieszczona w zabudowaniach Franciszka i Grażyny Kowalczyków. SB zlikwidowało ją 24 sierpnia 1985 r. Trzecia duża dekonspiracja miała miejsce niemal dokładnie rok później (29 sierpnia 1986), kiedy SB zlikwidowała drukarnię zlokalizowaną w domu Romualda Osipowicza przy ul. Pułaskiego w Gorzowie. Obok aresztowania Zbigniewa Bełza (kierującego RKW w okresie czerwiec 1982 – kwiecień 1983) i jego wyeliminowania z działalności w RKW, były to najpoważniejsze ciosy zadane przez bezpiekę gorzowskiej podziemnej „Solidarności”. Wszystkie te zdarzenia łączy jedno: znamy ich rezultaty, natomiast nie znamy okoliczności, na skutek których do nich doszło. Brak wiedzy o mechanizmie jest spowodowany brakiem akt zniszczonych przez funkcjonariuszy SB na początku

roku 1990. W efekcie wielu powodów sukcesów SB możemy się jedynie domyślać lub ustalać je na podstawie szcążkowo zachowanych źródeł. Warto zauważyć również, iż pomimo upływu przeszło 20 lat od opisywanych zdarzeń istotnym elementem mającym ujemny wpływ na stan wiedzy jest to, iż wielu świadków nadal nie chce rozmawiać na ten temat i podzielić się swoimi wspomnieniami. Mam tu na myśli nie tylko funkcjonariuszy SB, których milczenie można doskonale zrozumieć, ale również byłych działaczy gorzowskiego podziemia, którzy z trudnych do zrozumienia powodów niekiedy nie chcą zdać relacji badaczowi ze swojej działalności. Z takimi utrudnieniami zetknąłem się, np. próbując porozmawiać ze świadkami takich istotnych zdarzeń, jak aresztowanie Zbigniewa Bełza, samospalenie Henryka Wasiluka, a także próbując przeprowadzić wywiady z niektórymi osobami pojawiającymi się w poniżej przytoczonym dokumencie. Jest to trudna do zrozumienia postawa ludzi, którzy przecież powinni być zainteresowani rzetelnym opisaniem i udokumentowaniem doznanych szykan i cierpień.

Z tych powodów niezwykle ciekawy i cenny wydał mi się dokument, na który natrafiłem w czasie kwerendy prowadzonej w Instytucie Pamięci Narodowej. Ukazuje on wiedzę i działania SB, które doprowadziły do wpadki drukarni w Grąsach. Dokument ten to największy ślad zachowany po śledztwie, które SB prowadziła w okresie od 30 czerwca 1982 do 13 września 1985 w ramach sprawy operacyjnego rozpracowania o kryptonimie „Dyspozytornia”. Ta „Dyspozytornia” to po prostu RKW, którą zamierzano w sierpniu 1985 roku zlikwidować. Całe akta tej sprawy liczące wprawdzie niewiele, bo zaledwie 189 kart 19 maja 1988 zostały przekazane do archiwum, a następnie 15 stycznia 1990 r. wbrew obowiązującym wówczas przepisom zniszczone przez funkcjonariuszy SB (protokół brakowania nr 11/90)¹. Kilkanaście stron maszynopisu, jakie zachowało się w aktach SB nosi tytuł „Plan czynności operacyjno-śledczych dotyczących realizacji sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] »Dyspozytornia« (GO-5276)”. Dokument ten zawiera streszczenie materiałów znajdujących się w aktach SOR „Dyspozytornia”. Składa się z dwóch części, z których pierwsza dotyczy opisu gorzowskiego podziemia, natomiast w drugiej zawarto plan uderzenia w środowisko RKW i zamierzonej likwidacji „Dyspozytorni”, czyli RKW.

Regionalna Komisja Wykonawcza NSZZ „Solidarność” powstała na spotkaniu we Wrocławiu 13 czerwca 1982 r. Założyło ją troje działaczy Związku: Zbigniew

1 E-mail od Pana Michała Kamińskiego z IPN Oddział w Szczecinie z 18 IV 2012. Autor pragnie niniejszym podziękować Panu Michałowi Kamińskiemu za wielokrotną pomoc w dotarciu do poszukiwanych materiałów.

Bełz², Stefania Hejmanowska³ i Jan Machnicki⁴. W lecie 1982 do RKW dołączyli trzech zwolnionych z internowania działacze „Solidarności” – Edward Borowski, Jerzy Klincewicz i Stanisław Żytkowski. Klincewicz został aresztowany za udział w demonstracji 13 sierpnia 1982 i po zwolnieniu do pracy w RKW już nie powrócił, będąc w przekonaniu, że jej skład jest doskonale znany SB (co nie było dalekie od prawdy). Następnie do składu RKW dołączył Kazimierz Modzelan i był jej członkiem do roku 1990. Przez krótko do RKW należał także Zbigniew Zięba, ale latem 1983 r. wycofał się. Jesienią 1983, po wyjściu z więzienia do składu RKW zaproszono Tadeusza Kołodziejskiego, na co on się zgodził, ale działalności nie podjął. Później członkami RKW byli również: Waldemar Mora, Zdzisław Wiernicki – do końca działalności; Rafał Zapadka – do końca działalności; Stanisław Wicik – do zatrzymania w sierpniu 1986 r.; Bronisław Żurawiecki – od 1986 r. do końca działalności; Zenon Michałowski – do końca działalności; Anna Kotkowska – do końca działalności; Krzysztof Sobolewski – krótki epizod pod koniec lat 80.⁵

- 2 Zbigniew Bełz (ur. 17 IX 1955), ps. „Hardy”. Asesor w Sądzie Rejonowym w Gorzowie, wiceprzewodniczący Komisji Zakładowej NSZZ „S” w Sądzie Rejonowym w Gorzowie zwolniony z powodów politycznych (1981), członek Okręgowego Komitetu Więzionych za Przekonania (1981), delegat na I WZD, wybrany do ZR (IV 1981), delegat na I KZD, gdzie był w prezydium zjazdu i wybrany do Komisji Rewizyjnej NSZZ „S”, członek założyciel PPD (22 VII 1981). 12 grudnia 1981 przebywał we Wrocławiu i nie został internowany, następnie ukrywał się, poszukiwany listem gończym. 13 VI 1982 stanął na czele konspiracyjnej Regionalnej Komisji Wykonawczej, wszelkie oświadczenia RKW podpisywał własnym nazwiskiem. Współzałożyciel „Solidarności Walczącej”. Zatrzymany 15 IV 1983 w Gorzowie, 27 IX 1983 w gorzowskiej prasie ukazało się jego oświadczenie o rezygnacji z dalszej działalności podziemnej. 14 XII 1983 r. Sąd Wojewódzki w Zielonej Górze wydał postanowienie o umorzeniu sprawy przeciwko niemu na mocy amnestii z 21 VII 1983. Po zwolnieniu próbował włączyć się z powrotem w prace RKW w Gorzowie, nie zostało to jednak zaakceptowane przez innych działaczy RKW. „Figurant” SOR „Reduta” (8 III 1982 – 10 XII 1986). Na początku roku 1987 wyemigrował do Kanady, gdzie mieszka do dziś, i był tam przedstawicielem „Solidarności Walczącej”.
- 3 Stefania Hejmanowska (ur. 1 V 1937). Pracownik „Stilonu” (1966–85). Działaczka KZ w „Stilonie”. Internowana 13 XII 1981 – 12 III 1982 w Poznaniu (do 10 I) i Gołdapi. Czołowa działaczka gorzowskiego podziemia lat 80. 25 sierpnia 1985 tymczasowo aresztowana i oskarżona z art. 282a par. 1 KK i art. 45 prawa prasowego, przebywała w areszcie śledczym w Krzywińcu (zwolniona 27 III 1986). Dyscyplinarnie zwolniona z pracy po 19 latach nienagannej pracy. Członek podziemnej RKW (1982–89). Od 12 I 1988 w jawnej Radzie Regionalnej „S”, 4 IV 1988 dokooptowana do Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „S” przy Lechu Wałęsie. Kontrolowana przez SB w ramach SOR „Faryzeusze” – reaktywowanie prezydium Zarządu Regionu, prowadzonej przez Wydział III SB (16 II 1987 – 1 VIII 1989). Objęta też wraz z innymi sprawą o nieznanym kryptonimie w związku z udziałem w manifestacji 1 maja 1988 (5 V 1988 – 6 I 1989). W roku 1989 senator z listy Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”.
- 4 Jan Machnicki (ur. 2 XII 1958), ps. „Jontek”. Absolwent Liceum Mechanicznego w Gorzowie (1977) i Pomaturalnej Szkoły Rolniczej w Kamieniu Małym (1985). Ślusarz w „Stilonie” (IX 1977 – IV 1978), służba wojskowa (1978–80), ponownie „Stilon” (1980 – 10 IV 1982). Działacz „S” w „Stilonie”, uczestnik strajku 14-16 XII 1981. W RKW do przełomu 1982/83 zajmował się drukiem i kolportażem. Został przeszkolony we Wrocławiu w zakresie drukowania. Pierwszy numer „Feniksa” wydrukował w Gorzowie na powielaczu razem z X (nie chce ujawnić jego nazwiska). Zatrzymany na kilka godzin po demonstracji 3 V 1984. „Figurant” SOR „Prowokacja” (11 XI 1982 – 12 II 1983) prowadzonej przez Wydział V SB (AIPN Sz, sygn. 0097/1, Dziennik rejestracyjny KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.).
- 5 Stanisław Żytkowski, *Moje uwagi do pracy D. A. Rymara, „Gorzów Wielkopolski na tle przemian społeczno-politycznych Polski w latach 1945–1998”*, mps w posiadaniu autora.

*Od prawej: Stanisław Żytkowski, Edward Borowski, Jerzy Hrybacz
(z archiwum J. Hrybacza)*

Uderzenie dokonane w środowisko RKW w końcu sierpnia i wrześniu 1985 nie było przypadkowe. Podobnie jak to z roku 1984 i później ze z roku 1986 było fragmentem i głównym punktem większej operacji przeciwko podziemiu. W tym wypadku wybór momentu operacji nie był przypadkowy. Nadchodziła 5 rocznica podpisania Porozumień Sierpniowych, a po doświadczeniu demonstracji z 31 sierpnia 1982 gorzowskie władze zawsze obawiały się kolejnej rocznicy tych wydarzeń. Ponadto zbliżały się wybory do Sejmu zaplanowane na 13 października, pierwsze od czasu wprowadzenia stanu wojennego. Niewątpliwie zatem chodziło o osłabienie podziemia, które wzywało do bojkotu wyborów i spodziewano się osłabienia jego aktywności w okresie wyborczym.

Jak już wspomniano, zamieszczony poniżej dokument rzuca nieco światła na kulisy „wpadki” i odsłania częściowo metody, przy pomocy jakich gorzowskie podziemie było zwalczane. A więc mamy tu podsłuchy mieszkań i telefonów (na podsłuchu była albo Stefania Hejmanowska, albo Kazimierz Modzelan, albo też oboje), przegląd korespondencji bez wiedzy adresatów, obserwacja bezpośrednia. Tymi środkami SB ustaliło adres drukarni, choć był to najpilniej (obok miejsca przechowywania urządzenia do nadawania audycji radiowych) strzeżony sekret gorzowskiego podziemia. Główny drukarz RKW w tym okresie, czyli Kazimierz Modzelan, był osobą znającą umiejscowienie powielacza Gestetner, gdyż w Grąsach (od połowy 1984 r.) drukował „Feniksa” oraz inne wydawnictwa⁶. Jednak mimo najściślejszej

6 Ewa Kułakowska jest przekonana, że druk w Grąsach rozpoczął się od jesieni 1984 (Gorzowskie

konspiracji SB powielacz zlokalizowała. W dokumencie można również dopatrzeć się niedostatecznego przestrzegania zasad konspiracji przez uczestników podziemia. Nadmierna rozmowność niektórych działaczy podziemnych wydaje się być źródłem przynajmniej części wiedzy SB i chyba świadczy o tym, iż działacze gorzowskiego podziemia nie do końca zdawali sobie sprawę z tego, w jak dużym stopniu są inwigilowani przez SB. Z dokumentu wynika, że SB wiedziała, iż w mieszkaniu Krzysztofa Łukaszczyka znajdował się punkt przerzutowy papieru do druku wydawnictw podziemnych. Czy była to wiedza zdobyta środkami operacyjnymi czy też na skutek niedostatecznego przestrzegania zasad konspiracji? K. Łukaszczyk wspomina, iż pewnego razu nieznanemu mu mężczyźnie (zapewne z Kostrzyna) przywieźli pod jego dom 500 ryz papieru i złożyli je przed domem. K. Łukaszczyk musiał sam poznosić je do domu. Zajął mu to ok. 40 minut⁷. Czy tak powinien być przerzucany papier?

Tak jak wspomniano wyżej, likwidacja drukarni w Grąsach 24 sierpnia 1985 roku była tylko fragmentem szerszej operacji przeciwko podziemiu. Poprzedzały ją następujące zdarzenia:

W pierwszej połowie sierpnia SB zlikwidowała grupę kolporterów w Rzepinie, którą kierował Jan Krzysztof Hańbicki⁸. Hańbicki kolportażem zajmował się od roku 1982. Zarzuty wobec niego oparto na przesłuchaniach piętnastu świadków i 12 przeszukiwaniach (przeprowadzonych 8 sierpnia)⁹.

18 sierpnia kilku działaczy „Solidarności” pojawiło się w Sanktuarium Maryjnym w Rokitnie, gdzie bp Wilhelm Pluta odprawił uroczystości odpustowe z okazji Wniebowzięcia NMP, połączone z dożynkami diecezjalnymi. Wśród delegacji „świata pracy” znajdowali się m. in. Edward Borowski, Tadeusz Kołodziejski i Zbigniew Zięba. Borowskiemu udzielono głosu i w krótkim przemówieniu w imieniu „robotników gorzowskich” zaapelował o solidarność między wsią i miastem. Uczestniczyło 7 tys. osób¹⁰. 3 dni później z tą trójką w siedzibie SB przeprowadzono tzw. „rozmowy profilaktyczno-ostrzegawcze”. W WUSW domagano się od nich odpowiedzi na pytanie, jakim prawem wypowiadali się w imieniu robotników¹¹.

---

czasopismo podziemne „Feniks” (czerwiec 1982 – maj 1989), mps pracy magisterskiej, Szczecin 2002, s. 68). Tak też sytuje to w czasie Franciszek Kowalczyk (rozmowa z autorem z 8 V 2009). Natomiast w wyroku sądowym jaki zapadł w tej sprawie K. Modzelan został uznany winnym druku w Grąsach od połowy roku 1984 do 24 sierpnia 1985 (AIPN Sz, sygn. 189/1, s. 369 n., Wyrok, 22 IV 1986).

7 Rozmowa z Krzysztofem Łukaszczykiem z 4 V 2012.

8 Jan Krzysztof Hańbicki (ur. 11 X 1951). Pracownik Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Rzepinie. Kolporter „Feniksa” i innych wydawnictw na terenie Rzepina. „Kontakt figuranta” SOR „Wiosna” nr ewid. 1763 założonej przez Wyzd. II Lubuskiej Brygady WOP w Krośnie Odrzańskim (13 IV 1982 – 12 VII 1982) (AIPN Sz, sygn. 00155, karta Mkr-2 z Kartoteki b. WOP Gorzów Wlkp.). „Figurant” SOR „Kolporter” prowadzonej przez pion VI RUSW Słubice (16 XII 1983 – 1 II 1986) (AIPN Sz, sygn. 0097/1, Dziennik rejestracyjny KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.). 7 IV 1986 skazany przez Sąd Rejonowy w Słubicach na 1 rok i 6 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata oraz 150 tys. zł grzywny z art. 282 oraz 276 KK.

9 APG, UWG, sygn. 1887, s. 312, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 19 VIII 1985.

10 APG, UWG, sygn. 1887, s. 310-311, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 19 VIII 1985; tamże, s. 315, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 26 VIII 1985.

11 APG, UWG, sygn. 1887, s. 315, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 26 VIII 1985.

Równolegle w SB trwały przygotowania do zamknięcia sprawy o kryptonimie „Dyspozytornia”.

Drukarnia w Grąsach została zlokalizowana w połowie roku 1984. Stało się tak za sprawą Mirosławy Kędziory (siostry Grażyny Pytlak), która zaproponowała gospodarstwo swoich znajomych Franciszka i Grażyny Kowalczyków¹². Miejsce poza Gorzowem nadawało się do tego celu znakomicie. Mankamentem było to, iż Franciszek Kowalczyk był w roku 1981 działaczem „Solidarności” rolniczej i był internowany, co niewątpliwie stawiało go w gronie potencjalnych podejrzanych o prowadzenie druku. Powielacz z Gorzowa do Grąs przywiózł F. Kowalczyk i Grażyna Pytlak. Przywieźli go z miejsca, które F. Kowalczyk określa jako będące w Gorzowie „gdzieś za Wartą”¹³.

F. Kowalczyk znał się już wcześniej z K. Modzellanem i S. Żytkowskim. Po uruchomieniu punktu w Grąsach zaczęli się pojawiać systematycznie drukarze. Byli to Zenon Nowak¹⁴ i Kazimierz Modzelan. Po wydrukowaniu nakładu Kowalczyk odbierał go i zanosił na krzyżówkę przed wieś. Z ukrycia obserwował, jak przyjeź-

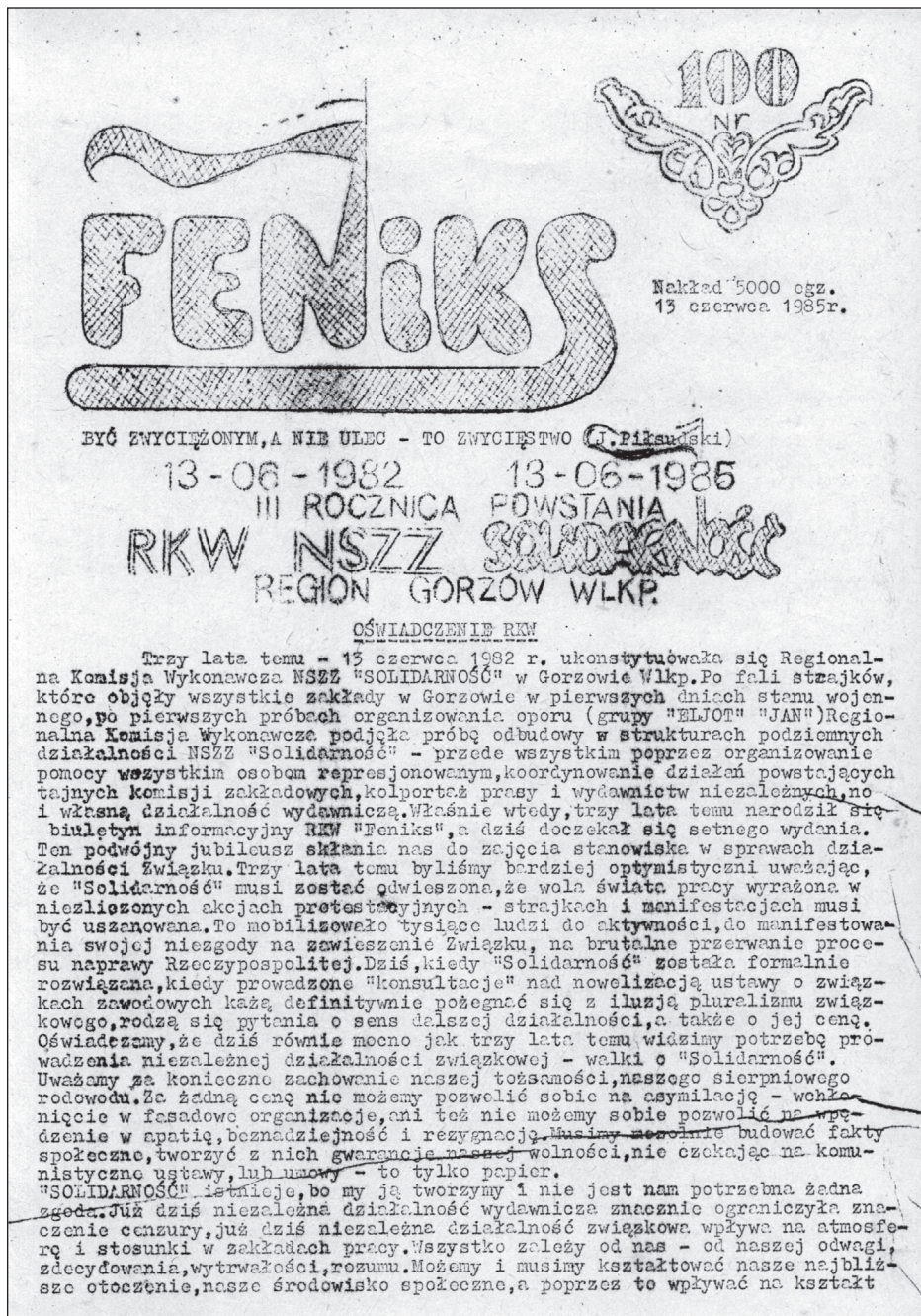

Od lewej: Zenon Nowak i Kazimierz Modzelan, Grąsy 1985 (z archiwum F. Kowalczyka)

12 E. Kułakowska, dz. cyt., s. 68; rozmowa ze Stanisławem Żytkowskim z 22 XII 2011.

13 Rozmowa z Franciszkiem Kowalczykiem z 9 V 2009.

14 Zenon Nowak (ur. 23 III 1946). Absolwent Zasadniczej Szkoły Zawodowej przy „Stilonie” (1964), Technikum Wieczorowego oraz Budowy Maszyn na Politechnice Szczecińskiej (1972). Nauczyciel zawodu w Technikum Chemicznym (1970–1985), w 1976 roku po wypadku na rencie inwalidzkiej. W okresie 1980–1981 wiceprzewodniczący KZ NSZZ „S” w Zespole Szkół Chemicznych w Gorzowie. Znał się z K. Modzellanem od czasu studiów. Objęty SOR „Desperaci” – sprawę zakończono rozmowami w ramach akcji „Brzoza” (30 IX 1985 – 18 IX 1986) (AIPN Sz, sygn. 299/3 t. 1, Dziennik archiwalny akt II b. KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.).

Pierwsza strona setnego numeru „Feniksa” wydrukowana w Grąsach w czerwcu 1985 r.

dźali po niego jacyś ludzie i zabierali. Druk trwał od ok. godz. 9.00, tak że drukarze do Gorzowa wracali PKS-em odjeżdżającym w okolicach godz. 16.00¹⁵.

Franciszek Kowalczyk jest przekonany, że gotowy nakład z Grąs do Gorzowa przewoził Tadeusz Kwieciński. Z pewnością nie była to jedyna osoba. Autorka monografii „Feniksa” wymienia Mariana Brzozę, który do Grąs jeździł po „jakieś paczki” razem z Anną Kotkowską, zajmującą się w ramach RKW kolportażem. Z kolei SB podejrzewało, iż kurierem jeżdżącym do Grąs był gorzowski taksówkarz Zbigniew Szary. W to jednak powątpiewa Zenon Nowak, który znał Z. Szarego z racji tego, iż mieszkali blisko siebie¹⁶.

Zenon Nowak drukował w Grąsach zawsze z Kazimierzem Modzelanem. Zdarzało mu się drukować także niezależnie od niego. Druga drukarnia była bowiem w tym czasie w Skwierzynie w domu rodziców Wiesława Deputata. Z tym ostatnim Nowak drukował, gdy z jakichś powodów było to konieczne. O fakcie istnienia tej drukarni wiedział tylko K. Modzelan, ale nawet on nie wiedział, gdzie ona się znajduje. Drukarnia w Skwierzynie została zlikwidowana po wpadce w Grąsach.

W Grąsach wydrukowano m. in. 100 numer „Feniksa” (nosił datę 13 VI 1985), broszurę Leszka Nowaka pt. „Anty-Rakowski” oraz pierwszy numer „Solidarności Zielonogórskiej” (prawdopodobnie jedyny jaki się ukazał). Zenon Nowak do wpadki 24 sierpnia stale utrzymywał kontakty z K. Modzelanem, S. Hejmanowską i S. Żytowskiem. Od Hejmanowskiej czasem odbierał matryce. Ale przeważnie przychodził po nie do mieszkania Stanisławy Wiśniewskiej i Kazimiery Lenartowicz. Sądzi on, że w Grąsach drukował nie mniej niż 15 razy¹⁷.

Z zamieszczonych poniżej dokumentów wynika, że SB wpadła na trop umiejscowienia drukarni dzięki podsłuchom oraz obserwacji bezpośredniej Kazimierza Modzelana. Nawet w samym dniu wpadki (24 sierpnia) K. Modzelan był obserwowany przez oficera SB Witolda Staszewskiego. Dotarł do domu F. Kowalczyka, ale nie zastał gospodarzy i zawrócił, dzięki czemu nie został przyłapany w trakcie drukowania¹⁸. Wpadki uniknął również Zenon Nowak, który tego dnia wyjechał z Gorzowa i Modzelan miał drukować sam¹⁹.

W sobotę 24 sierpnia 1985 r. SB przeprowadziło zakrojoną na szeroką skalę obławę w Grąsach. Jak wynika z zamieszczonego poniżej dokumentu, w operacji uczestniczyło ok. 30 funkcjonariuszy SB i ZOMO.

Państwo Kowalczykowie tej soboty pracowali w polu. Nie wiedzieli, czy drukarze przyjadą czy nie. Ponieważ mieli być, Kowalczyk przyniósł ze stodoły powielacz. Kiedy okazało się, że po przyjeździe porannego autobusu PKS nie pojawili się, powielacz został schowany ponownie do stodoły. Ok. godz. 17.00 pod dom zajęchały 4 samochody milicyjne. Na ich widok Grażyna Kowalczyk chciała uciec z domu. Ale zrezygnowała z tego gdy usłyszała jak oficer SB Władysław Maciejowski krzyknął:

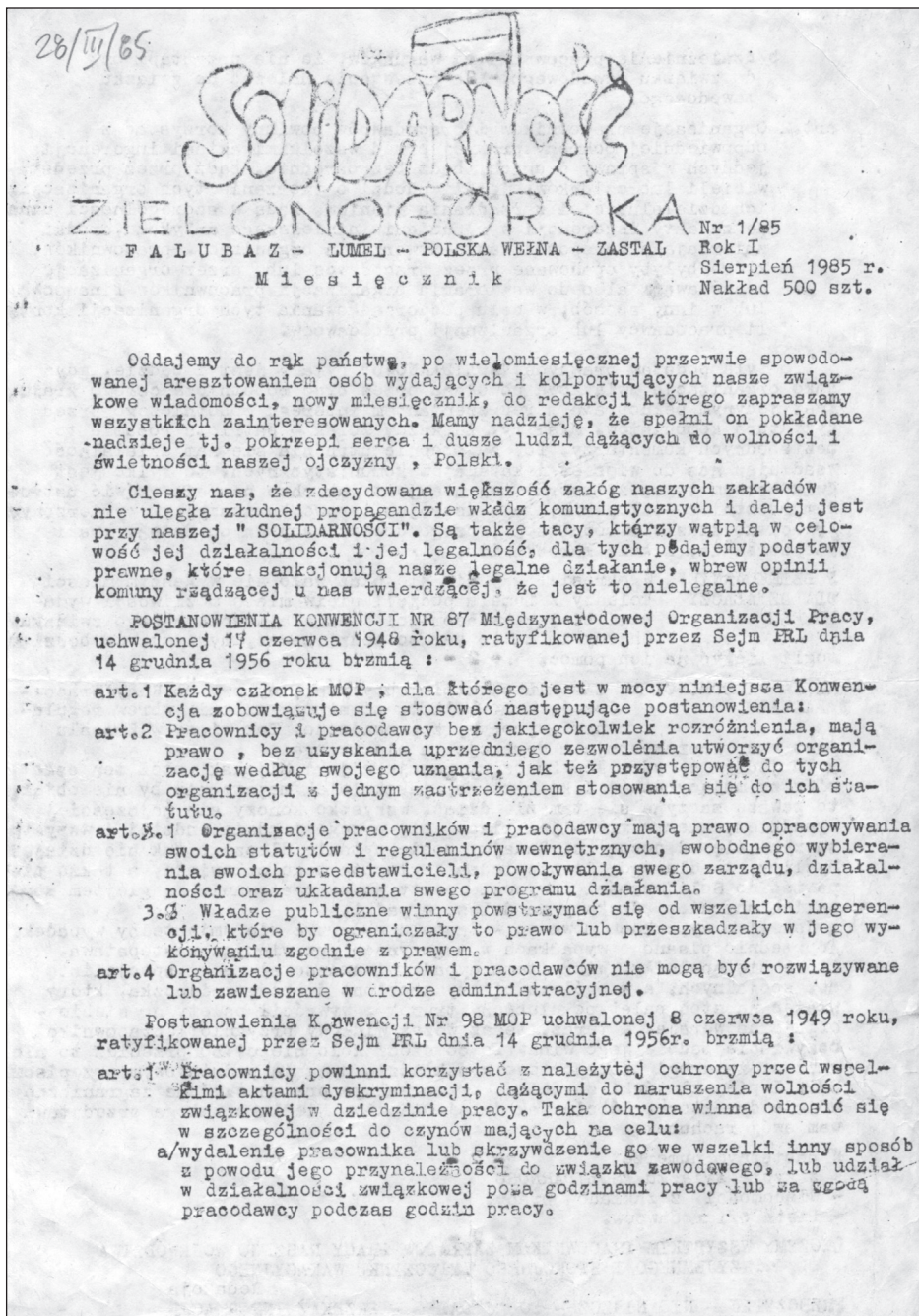
15 Rozmowa z Franciszkiem Kowalczykiem z 9 V 2009.

16 AIPN Sz, sygn. 189/1, s. 204, Notatka urzędowa kpt. Marka Neumana, 27 IX 1985; rozmowa z Zenonem Nowakiem z 6 V 2012.

17 Rozmowa z Zenonem Nowakiem z 20 VI 2009. S. Hejmanowska zaprzecza, jakoby w tym czasie miała do czynienia z matrycami (zob. niżej). Zob. także: E. Kułakowska, dz. cyt., s. 69.

18 Rozmowa z Franciszkiem Kowalczykiem z 8 V 2009.

19 Rozmowa z Zenonem Nowakiem z 20 VI 2009.

Pierwsza strona „Solidarności Zielonogórskiej” wydrukowanej w Grąsach w lecie 1985
(ze zbiorów Stanisława Sinkowskiego)

„Stój, bo będę strzelać”. W gospodarstwie było ok. 20 milicjantów i esbeków. Ale później funkcjonariusze SB mówili, że okolica też była obstawiona, a więc w Grąsach musiało być ich więcej. W tym czasie Kowalczyk nieświadom zagrożenia pracował w polu. Esbecy przeprowadzili rewizję w zabudowaniach i odnaleźli powielacz oraz matryce. Potem pojechali szukać w polu Franciszka Kowalczyka, jednak bezskutecznie. On na kombajnie wrócił do wsi dopiero po zmroku. Wtedy znajomy mu powiedział, że szukają go esbecy. Dlatego zostawił kombajn i uciekł do lasu, po drodze mijając samochody milicyjne. Funkcjonariusze SB, siedząc w samochodach, „okupowali” okolice domu państwa Kowalczyków aż do południa w poniedziałek. W tym czasie F. Kowalczyk ukrywał się w pobliskim lesie. Stamtąd widział, jak esbecy i milicjanci chodzili z latarkami po wsi. Potem znalazł się u sąsiada. Wrócił do domu dopiero w poniedziałek. Wówczas esbecy zjawili się ponownie. Został przesłuchany, jednak nie zatrzymano go. W trakcie tego przesłuchania i późniejszych „przyparci do muru” znalezionymi niezbitymi dowodami państwo Kowalczykowie potwierdzili fakt drukowania u nich w domu przez K. Modzelana i Z. Nowaka²⁰.

*Od prawej: Zenon Nowak, Franciszek Kowalczyk, Grąsy 1984
(z archiwum F. Kowalczyka)*

W czasie przeszukania w Grąsach znaleziono powielacz białkowy „Gestetner”, 38 ryz papieru, 4 puszki farby drukarskiej, 6 matryc z tekstem do druku nr 17 (105) „Feniksa” i biuletynu „Solidarność Stilonowska”²¹. W przygotowywanym do druku

20 Rozmowa z Franciszkiem Kowalczykiem z 8 V 2009.

21 APG, UWG, sygn. 1887, s. 315-316, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 26 VIII 1985. (AIPN Sz, sygn. 05/10 tom 18, k. 36, Protokół zdawczo-odbiorczy, 21 II 1990).

numerze „Feniksa” znalazł się m. in. apel o uczestniczenie we mszy 31 sierpnia z okazji 5 rocznicy podpisania porozumień na Wybrzeżu. Ten numer jednak nigdy się nie ukazał z powodu wpadki. Nowy numer 17 (105) wyszedł z datą 7 września (aż ponad miesiąc po numerze 16, który wyszedł z datą 4 sierpnia) i zawierał już relację ze wspomnianej mszy oraz aresztowań.

Obława w Grąsach była tylko pierwszym etapem operacji. Do serii kolejnych zatrzymań doszło w niedzielę 25 sierpnia. Tego dnia dokonano 14 przeszukań, zatrzymano 13 osób, z których 9 tymczasowo aresztowano na trzy miesiące (niektórym później areszt skrócono, innym wydłużono). Dziewiątką zatrzymanych, a następnie tymczasowo aresztowanych to:

- 1) Piotr Wydmański – w jego mieszkaniu przeszukania dokonał kpt. Zdzisław Sikora, znaleziono kilkanaście wydawnictw podziemnych, został tymczasowo aresztowany (25 VIII – 13 XI 1985)²²,
- 2) Krzysztof Łukaszczyk – w jego mieszkaniu przeszukanie przeprowadził mł. chorąży Zdzisław Markowski, znaleziono kilkadziesiąt wydawnictw podziemnych, został tymczasowo aresztowany (25 VIII – 14 XI 1985)²³,
- 3) Kazimierz Modzelan (tymczasowo aresztowany 25 VIII 1985 – 27 III 1986),
- 4) Stefania Hejmanowska (tymczasowo aresztowana 25 VIII – 27 IV 1986),
- 5) Kazimiera Lenartowicz – w jej mieszkaniu przeszukanie wykonał por. Władysław Maciejowski, znaleziono maszynę do pisania marki „Hebros”, teksty do „Feniksa”, wiele wydawnictw podziemnych, została tymczasowo aresztowana (25 VIII – 13 XI 1985)²⁴,
- 6) Zenon Nowak (tymczasowo aresztowany 25 VIII 1985 – 22 IV 1986),
- 7) Andrzej Kostanecki (tymczasowo aresztowany 25 VIII – 8 XI 1985),
- 8) Maciej Pacholak,
- 9) Stanisława Wiśniewska.

Ponadto zatrzymani byli: Józefa Kazieczko, Maria Sadowska, Ryszard Kulczycki, Barbara Kulczycka²⁵. Tego też dnia na krótko zatrzymano i przeszukano Stanisława Żytковского. Znaleziono przy nim jedynie jeden egzemplarz „Obserwatora Wielkopolskiego” nr 92 z maja 1985. Przeszukania dokonał por. Zdzisław Małkiński²⁶. Z kolei kpt. Romuald Dzikowski przeszukał mieszkanie Ireny i Pawła Richter (brat i bratowa Stefanii Hejmanowskiej). Niczego nie znaleziono²⁷.

Rewizje kontynuowano w dniach następnych. 26 sierpnia ppor. Józef Śmigielski przeszukał mieszkanie, altankę działkową i pomieszczenie biurowe w OSiR Heleny Klockowskiej (siostry S. Hejmanowskiej). W mieszkaniu znaleziono kilka wydawnictw podziemnych²⁸. 27 sierpnia kpt. Romuald Dzikowski przeszukał mieszkanie

22 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 5, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

23 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 52, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

24 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 117, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

25 AIPN Sz, sygn. 013/8 tom 14, dokument bp., szyfrogram do Wydziału Inspekcji Biura Śledczego MSW, 30 VIII 1985; tamże, sygn. 05/8 t. 7, s. 93-99, meldunki o postawieniu zarzutów, 28 VIII – 14 XI 1985.

26 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 30, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

27 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 165, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

28 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 172, Protokół przeszukania, 26 VIII 1985

Ryszarda Kulczyckiego. Znalezione kilka wydawnictw podziemnych²⁹. 28 sierpnia kpt. Henryk Radziński przeszukał dom Franciszka Gierka. Znalezione kilka wydawnictw³⁰, a kpt. Romuald Dzikowski dokonał przeszukania mieszkania Jerzego Gierka. Niczego nie znaleziono³¹.

W trakcie przeszukań u Kazimierzy Lenartowicz zakwestionowano maszynę do pisania marki Hebro 1300 F, na której sporządzała ona matryce do „Feniksa”. 59 szt. różnych materiałów (zdjęcia, wydawnictwa) zakwestionowano u Stefani Hejmanowskiej. Znalezione u niej również 570 dokumentów z roku 1981. Wg SB były to „archiwa” RKW i Komisji Zakładowej NSZZ „Solidarność” ze „Stilonu”. U Krzysztofa Łukaszczuka znaleziono 9 ryz papieru. Ogółem zakwestionowano 106 szt. „nielegalnych biuletynów”³².

Stefanię Hejmanowską zatrzymano u córki Zofii Kimon, u której również było przeszukiwanie³³.

Zenon Nowak został zatrzymany podczas wysiadania z samochodu. Rewizja w jego mieszkaniu była prowadzona już wcześniej, w czasie gdy był jeszcze nieobecny. Przeszukano dom i piwnicę. Miał on jednak jeszcze drugą piwnicę, o której SB nie wiedziało. A w niej były schowane matryce i części do powielaczy. W trakcie przeszukania SB znalazło jedną butelkę bimbru. Wcale nie było takie oczywiste, że to jest bimbier, ale Nowak postanowił od razu się przyznać, że jest to nielegalnie wyprodukowany alkohol, aby zakończyć rewizję i żeby SB nie odkryło drugiej piwnicy. Oni zadowolili się tym „hakiem” i przeszukiwanie zakończyli³⁴. W związku z tą butelką wyprodukowanego nielegalnie alkoholu Z. Nowak miał osobną sprawę. Już 27 sierpnia w trybie przyspieszonym Sąd Rejonowy w Gorzowie skazał go na rok pozbawienia wolności (sic!), 100 tys. zł grzywny i 24 tys. zł kosztów sądowych. Od wyroku odwołał się we wrześniu do Sądu Wojewódzkiego³⁵. Chyba nawet w tamtych czasach wysokość wyroku musiała szokować. Było to może również wstępem do „rozmiękczenia” Nowaka i zaproponowania mu współpracy. Oprócz tej sprawy razem z trójką: S. Hejmanowska, K. Modzelan i A. Kostanecki odpowiadał on w drugiej, zasadniczej sprawie, dotyczącej druku i kolportażu.

W poniedziałek 26 sierpnia bieżąca sytuacja polityczna była omawiana na posiedzeniu Wojewódzkiego Komitetu Obrony. WKO zebrał się w związku z nadchodzącą 5 rocznicą podpisania porozumień w Szczecinie i Gdańsku i stąd zamierzano ocenić stan bezpieczeństwa, a także omówić przygotowania do wyborów sejmowych. Na zebraniu płk Boiński – zastępca Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB przedstawił informację o stanie bezpieczeństwa. Z satysfakcją mógł poinformować o świeżym sukcesie SB. W dokumencie tym na temat RKW czytamy m. in.:

29 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 182, Protokół przeszukania, 27 VIII 1985.

30 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 185, Protokół przeszukania, 28 VIII 1985.

31 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 186, Protokół przeszukania, 28 VIII 1985.

32 APG, UWG, sygn. 1887, s. 315-316, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 26 VIII 1985.

33 Rozmowa ze Stefanią Hejmanowską z 12 IV 2012.

34 Rozmowa z Zenonem Nowakiem z 20 VI 2009.

35 AIPN Sz, sygn. 05/10 t. 18, s. 164, szyfrogram Naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Gorzowie do Biura Śledczego MSW w Warszawie, 7 X 1985; rozmowa z Zenonem Nowakiem z 20 VI 2009.

Działalność dywersyjno-propagandowa przeciwnika ma szeroki zakres, coraz ostrzejsze i perfidniejsze są jej formy. Zajadli przeciwnicy socjalizmu w Polsce i za granicą nie rezygnują z wrogich działań, wykorzystując do tego każdą nadarżającą się okazję. [...]

Funkcjonowanie konspiracyjnych struktur „Solidarności” i innych ugrupowań antystrojowych i antypaństwowych jest w naszym województwie faktem. Regionalna Komisja Wykonawcza NSZZ „S” Region Gorzów w dalszym ciągu wydaje nielegalne biuletyny „Feniks” i „Szaniec”. Ugrupowania opozycji antysocjalistycznej starają się działać w różnych środowiskach społeczno-zawodowych, podejmując próby inspirowania i prowokowania konfliktów. [...]

Istnienie i usiłowania resztek struktur podziemnych oraz grup i osób o agresywnych antystrojowych i antypaństwowych postawach nie mają dziś istotnego wpływu na sytuację wewnętrzną w województwie. Z jednej strony decyduje o tym degradacja polityczna podziemia i jego pogłębiająca się izolacja w społeczeństwie, a z drugiej strony widoczne przewartościowanie i zmiany w społecznych postępowaniach i nastrojach. Ludzie pracy wykazują coraz większą obojętność wobec różnych haseł nawołujących do zamętu i niepokoju³⁶.

A zatem z jednej strony mamy do czynienia z „coraz bardziej perfidną” opozycją, z drugiej „jest ona zupełnym marginesem”. Typowy obraz sytuacji społeczno-politycznej widzianej przez funkcjonariuszy SB.

W trakcie posiedzenia „członkowie WKO i uczestniczący w posiedzeniu przedstawiciele partii i stronnictw zgodnie orzekli, iż wobec żadnego sprawcy przestępstwa przeciwko prawu i porządkowi społecznemu nie może być pobłażania”. Ponadto ustalono, że „w związku z niemalejącą aktywnością kleru w województwie często o negatywnej wymowie politycznej [...], przyjęto wnioski, iż przed wyborami zostaną przeprowadzone odpowiednie rozmowy z kierownictwem diecezji oraz proboszczami parafii”³⁷.

Akcja nękania działaczy podziemia trwała w kolejnych tygodniach. Na operację o kryptonimie „Dyspozytornia” nałożyły się działania SB prowadzone w ramach SOR „Grupa” – likwidacji działalności podziemnej w „Stilonie”. Sprawą tą objęci byli: Bogusław Nowak, Mieczysław Wesołowski, Józefa Kazieczko, Janina Kostaneczka, Maria Sadowska, Jerzy Wielogórski, Władysław Adamczyk, Andrzej Kostaneczka, Maciej Pacholak³⁸. Niektóre z tych osób figurowały równolegle w SOR „Dyspozytornia”.

30 sierpnia przeszukanie przeprowadzono w mieszkaniu pracownika „Stilonu” i działacza podziemia Mieczysława Wesołowskiego³⁹. Serię przeszukań przeprowadzono 9 września. Tego dnia SB naszła mieszkania: Grażyny Pytlak, pomimo iż ta przebywała na leczeniu w Warszawie – zakwestionowano kilkadziesiąt wydawnictw podziemnych i notatki⁴⁰; Henryka Poprawskiego – niczego nie znaleziono⁴¹; Józefa

36 APG, UWG, sygn. 1895, s. 52-54, Informacja WUSW w Gorzowie Wlkp. o stanie bezpieczeństwa i porządku publicznego w województwie gorzowskim za I półrocze 1985, 26 VIII 1985.

37 APG, UWG, sygn. 943, s. 26, meldunek „dysor”, 26 VIII 1985.

38 AIPN Sz, sygn. 293/3 t. 1 Inwentarz akt spraw operacyjnych.

39 AIPN Sz, sygn. 189/1, s. 71, Postanowienie o zarządzeniu przeszukania, 30 VIII 1985.

40 AIPN, Sz sygn. 189/1, s. 282, Pismo WUSW w Gorzowie do Prokuratury Wojewódzkiej w Gorzowie, 16 I 1986.

41 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 3, Protokół przeszukania, 9 IX 1985.

Miszczyka (pracownik Wydz. Depolany w „Stiolnie”), u którego znaleziono fotografię z podpisem „1 Maja 1985 Warszawa” – w czasie przesłuchania zeznał, że zdjęcie otrzymał od K. Duczemińskiego oraz, że wpłacał mu składki na podziemną „Solidarność”⁴²; Mariana Drzazgi – niczego nie znaleziono⁴³; Adama Mydłowskiego (pracownik Wydz. Depolany w „Stilonie”) – znaleziono kilka wydawnictw sygnowanych przez RKW, przesłuchany jako świadek zeznał, że dokonywał wpłat na działalność podziemnej „Solidarności” i przekazywał je Kazimierzowi Duczemińskiemu, a od niego otrzymywał „Feniksa” oraz że znalezione w czasie przeszukania wydawnictwa otrzymał od K. Duczemińskiego. Zeznał także, że na przełomie lat 1982/83 3-krotnie „Feniksa” przekazywał Tadeuszowi Zapartowi – również pracownikowi „Stilonu”⁴⁴. 10 września przeszukania dokonano w mieszkaniu Ryszarda Królaka – znaleziono jeden egz. „Feniksa”⁴⁵, 11 września w mieszkaniu Kazimierza Duczemińskiego – niczego nie znaleziono⁴⁶, a 12 września w mieszkaniu Władysława Adamczyka – niczego nie znaleziono⁴⁷.

12 września w ramach SOR „Grupa” został zatrzymany na 48 godz. Kazimierz Duczemiński – pracownik i działacz podziemia (od czerwca 1983) w „Stilonie”. W trakcie rewizji jego domu znaleziono kalendarz i kilka pocztówek wydanych przez RKW⁴⁸. W czasie przesłuchań przedstawiono mu „materiały obciążające” świadczące o jego zaangażowaniu w działalność w podziemiu (zapewne były wśród nich wspomniane wyżej zeznania kolegów z pracy). Znajdujący się pod presją SB K. Duczemiński potwierdził swój udział w kolportażu i współpracę w tym zakresie z Maciejem Pacholakiem. Kilkanaście dni później został zarejestrowany przez kpt. Mariana Styczyńskiego („opiekuna” „Stilonu” ze strony SB) jako tajny współpracownik SB o pseudonimie „Kajtek”. W ewidencji SB pozostawał do kwietnia 1989 r., kiedy – jak odnotowano w aktach – „definitywnie odmówił dalszej współpracy”⁴⁹.

42 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 6, Protokół przeszukania, 9 IX 1985; tamże, s. 47, Protokół przesłuchania świadka, 9 IX 1985.

43 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 11, Protokół przeszukania, 9 IX 1985.

44 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 15, Protokół przeszukania, 9 IX 1985; tamże, s. 18, Protokół przesłuchania świadka, 9 IX 1985.

45 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 24, Protokół przeszukania, 10 IX 1985.

46 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 21, Protokół przeszukania, 11 IX 1985.

47 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 28, Protokół przeszukania, 12 IX 1985.

48 Informacja o przeszukaniach domu K. Duczemińskiego pochodzi z różnych akt. W aktach o sygnaturze IPN Sz 6/5 tom 3 zachował się protokół z przeszukania datowany na 11 września 1985, w którym nie wykazano żadnych zakwestionowanych rzeczy, a w teczce o sygn. IPN Sz 0063/129 znajduje się notatka służbowa sporządzona przez kpt. M. Styczyńskiego datowana na 13 września, w której pisze on, że w „dniu wczorajszym”, czyli 12 września dokonano zatrzymania K. Duczemińskiego, co było poprzedzone przeszukaniem, w czasie którego znaleziono kilka wydawnictw drugo-obiegowych. Z tego by wynikało, że u K. Duczemińskiego były dwa przeszukania 11 i 12 września. Wydaje się to dziwne, lecz w chwili obecnej nie umiem tego wyjaśnić. K. Duczemiński nie podjął mojej próby przeprowadzenia z nim wywiadu.

49 AIPN Sz, sygn. 0063/129, k. 8, Notatka służbowa, b.d.

Możliwe jest, że presji SB uległa Kazimiera Lenartowicz. Jak wynika z niekompletnych akt SB znajdujących się w IPN, została ona zarejestrowana jako tajny współpracownik ps. „Mirka”. Również w jej przypadku okazano jej „materiały obciążające”. Miało to miejsce 12 listopada 1985. W ewidencji SB pozostawała do 6 listopada 1987, kiedy „odmówiła dalszej współpracy”. 2 teczki TW ps. „Mirka” zniszczono w roku 1990⁵⁰.

Tuż przed wyborami sejmowymi SB przeprowadziła operację w Barlinku. Nie ma ona bezpośredniego związku z opisywaną sprawą, warto ją jednak odnotować jako że była elementem szerszej całości działań SB zmierzających do likwidacji podziemia w drugiej połowie roku 1985. 10 października Prokuratura Rejonowa w Myśliborzu aresztowała Adama Małodobrego z Barlinka, pracownika PKP Gorzów, byłego internowanego, za to że w okresie 1982–1985 sporządzał i przechowywał „nielegalne” ulotki. W trakcie przeszukania w jego domu znaleziono 219 drugoobiegowych wydawnictw oraz 6 pieczętek do produkcji ulotek. W tej samej sprawie przeprowadzono 5 kolejnych przeszukań, w czasie których znaleziono 60 „nielegalnych” wydawnictw oraz przeprowadzono 5 rozmów „profilaktyczno-ostrzegawczych”⁵¹. Wg „Feniksa” do zatrzymania Małodobrego doszło 9 października. Tego samego dnia zatrzymano w Barlinku: W. Kunickiego, J. Chojnackiego, K. Marczewskiego, W. Raczewskiego, A. Szaję i A. Michałowskiego. Po przeprowadzeniu rewizji w ich domach zostali zwolnieni. Z kilkoma innymi osobami SB przeprowadziła „rozmowy ostrzegawcze”. Małodobry został zwolniony 31 grudnia 1985⁵².

10 listopada 1985 wg „Feniksa” w tymczasowych aresztach z regionu gorzowskiego przebywali: Stefania Hejmanowska (pracownik „Stilonu”); Kazimierz Modzelan (były pracownik „Stilonu”); Andrzej Kostanecki (pracownik „Stilonu”); Kazimiera Lenartowicz (rencistka); Piotr Wydmański (pracownik „Stilonu”); Krzysztof Łukaszczuk (pracownik „Inwestprojektu”); Zenon Nowak (rencista); Krzysztof Hańbicki (rolnik z Rzepina) i Adam Małodobry (kolejarz z Barlinka)⁵³. W połowie listopada Prokuratura Wojewódzka na wniosek SB „w ramach łagodzenia dolegliwości prawnych w stosunku do podejrzanych o przestępstwa niekryminalne” uchyliła tymczasowy areszt wobec: Andrzeja Kostaneckiego (z powodu śmierci ojca), Krzysztofa Łukaszczuka (za poręczeniem kolegów z pracy); Kazimierzy Lenartowicz (za poręczeniem społecznym) i Piotra Wydmańskiego. Następnie wobec Lenartowicz, Łukaszczuka i Wydmańskiego warunkowo umorzono postępowanie karne⁵⁴. W aresztach pozostawali jeszcze: Stefania Hejmanowska, Kazimierz Modzelan, Zenon Nowak, Adam Małodobry i Jan Krzysztof Hańbicki.

50 AIPN Sz, sygn. 299/2, t. 3, Inwentarz akt I KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp. Z uwagi na fakt, iż K. Lenartowicz zmarła w roku 2004, nie jestem w stanie zweryfikować tych informacji. Rozmawiałem w tej sprawie z jej wieloletnią przyjaciółką Stanisławą Wiśniewską, która zapytana o możliwość współpracy K. Lenartowicz z SB stwierdziła, że: „ona źle znosiła tymczasowe aresztowanie i mogła się załamać, ale nie donosiła” (rozmowa z S. Wiśniewską z 16 XI 2010).

51 UWG, sygn. 1887, s. 334, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR w Gorzowie, 11 XI 1985.

52 „Feniks” 1985 nr 21 (109), s. 1; 1986 nr 2 (115), s. 2.

53 „Feniks” 1985 nr 21 (109), s. 1.

54 APG, UWG, sygn. 1887, s. 339, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 18 XI 1985.

Teresa Klimek (z archiwum T. Klimek)

13 listopada miały miejsce kolejne rewizje w związku z tą sprawą. Kpt. Marek Neuman przeprowadził przeszukanie w mieszkaniu Zbigniewa Szarego (podejrzewanego o przewożenie z Grąs nakładu „Feniksa”), zaś mł. chor. Antoni Staluszka przeszukał biuro w „Inwestprojekcie” i mieszkanie Marii Cielek. W jej mieszkaniu znaleziono kilka wydawnictw podziemnych⁵⁵.

Z kolei 18 listopada SB skupiło się ponownie na S. Żytkowskim. Został on zatrzymany w drodze do pracy. Następnie w jego mieszkaniu dokonano przeszukania (por. Marek Neuman). Przeszukano również jego samochód i miejsce pracy. Zakwestionowano kilka dokumentów związanych z pracą zawodową S. Żytkowskiego. W mieszkaniu zakwestionowano kilkadziesiąt różnych wydawnictw drugoobiegowych (protokół zawiera 59 pozycji). W trakcie przesłuchania S. Żytkowski odmówił składania zeznań. Wieczorem został zwolniony⁵⁶.

Jeszcze 13 lutego 1986 w związku z tą sprawą funkcjonariusze SB przeprowadzili przeszukanie mieszkań Bogdana Wojciechowskiego, Andrzeja Kapusty, Ryszarda Gancarka i Stanisława Gajdy (w roku 1982 skazanego za udział w strajku w Zakładach Mechanicznych). Szukano nielegalnych wydawnictw, czego jednak nie odnaleziono, kilka wydawnictw odnaleziono tylko u S. Gajdy⁵⁷.

Zgromadzone w śledztwie materiały SB poddała szczegółowym badaniom. Ekspertyzie porównawczej poddano kilkadziesiąt numerów „Feniksa”, „Pokolenia”, książki L. Nowaka pt. „Anty-Rakowski”, wydawnictwa „Lud i trójpanowie” i „Solidarności Stilonowskiej”. Użyta w nich czcionkę porównywano ze znalezionymi matrycami i zatrzymanymi w czasie przeszukań maszynami do pisania „Hebros 1300F” i dwiema marki „Łucznik”. Ekspertyza wykazała, iż wiele numerów „Feniksa” (od nr 11 (79) z 13 VI 1984 do nr 16 (105) z 4 VIII 1985), nr 1/85 „Pokolenia”, „Solidarności Stilonowskiej” (od nr 12 z 39 IX 1984 do nr 20 z 30 IV 1985) oraz książka L. Nowaka było wykonanych dzięki matrycom sporządzonym na maszynie „Hebros” (zakwestionowaną u K. Lenartowicz)⁵⁸.

55 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 45, Protokół przeszukania, 13 XI 1985; tamże, sygn. 6/5 tom 2, s. 108, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985.

56 „Feniks” 1985 nr 22-23 (110/111), s. 8; AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 3, s. 30-39, Protokół przeszukania, 25 VIII 1985; tamże, Protokół przesłuchania świadka, 18 XI 1985.

57 AIPN Sz, sygn. 189/1, s. 379, 382, 385, 388, protokoły przesłuchań, 13 II 1986.

58 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 68, Sprawozdanie przeprowadzonych badań porównawczych pisma maszynowego, 28 XI 1985.

Równolegle zabrane w czasie przeszukań wydawnictwa przesłano do oceny Okręgowemu Urzędowi Kontroli Publikacji i Widowisk w Szczecinie Oddział w Gorzowie. Jego przedstawiciel – Tadeusz Zaborowski wydał stosowne opinie, iż nie miały one wymaganego debitu⁵⁹.

Podjęto również szeroko zakrojoną akcję likwidacji kolportażu „Feniksa” za pośrednictwem przesyłek pocztowych. Pomiędzy 18 a 27 września 1985 Prokuratura Wojewódzka wydała kilka postanowień żądających wydania przez Wojewódzki Urząd Poczty korespondencji nadchodzącej łącznie na adresy 120 osób fizycznych (w większości z Gorzowa), Biblioteki Jagiellońskiej i Jerzego Turowicza – redaktora naczelnego „Tygodnika Powszechnego”⁶⁰. W aktach zachowały się również protokoły z otwarcia kilku przesyłek (z 27 września). W rezultacie tych działań zakwestionowano 95 listów i zlecono badanie ich pod kątem odcisków palców⁶¹. Starano się je porównać z odciskami Jarosława Sychli, Grzegorza Sychli, Janiny Modzelan, Waldemara Rusakiewicza, Jarosława Wojewódzkiego i Marka Sobolewskiego⁶². W większości byli to działacze Ruchu Młodzieży Niezależnej. Nie przyniosło to żadnego rezultatu, gdyż odciski palców pobierane z przesyłek listowych były na ogół słabej jakości.

3 marca 1986 gotowy był akt oskarżenia wobec czworga oskarżonych. Niestety, materiały ze śledztwa zostały potwierdzone także przez niektórych z konspiratorów w czasie przesłuchań w prokuraturze. Np. Piotr Wydmański w dniu zatrzymania został przesłuchany i nie przyznał się do niczego. Jednak począwszy od 28 sierpnia zeznawał, potwierdzając ustalenia śledztwa, unikając jednak podawania nazwisk innych działaczy. Ta taktyka również ulegała ewolucji, bo już w trakcie przesłuchania z 4 X przyznał, że propozycję przenoszenia nielegalnych wydawnictw otrzymał od S. Hejmanowskiej⁶³. Krzysztof Łukaszczyk już w dniu zatrzymania przyznał m. in., iż S. Hejmanowska zaproponowała mu udział w kolportażu⁶⁴. Obszerne zeznania składała również K. Lenartowicz i inni. K. Lenartowicz podczas pierwszego przesłuchania zeznawała, jednak do niczego się nie przyznała. Natomiast począwszy od 4 września składała zeznania: przyznała się m. in. do sporządzania matryc. 3 października potwierdziła udział w druku i kolportażu Stefani Hejmanowskiej, Kazimierza Modzelana i Zenona Nowaka, a 11 października potwierdziła udział Krzysztofa Łukaszczyka⁶⁵. Jako świadkowie na rozprawę zostali wezwani m. in.: Grażyna i Fran-

59 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 81 n., pisma Okręgowego Urzędu Kontroli Publikacji i Widowisk Oddział w Gorzowie do WUSW w Gorzowie.

60 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 95, Postanowienie Prokuratury Wojewódzkiej, 18 IX 1985; tamże, s. 96, Postanowienie Prokuratury Wojewódzkiej, 19 IX 1985; tamże, s. 92, Postanowienie Prokuratury Wojewódzkiej, 27 IX 1985.

61 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 216, Postanowienie Prokuratury Wojewódzkiej o zasięgnięciu opinii, 1 X 1985.

62 AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 3, s. 217, Sprawozdanie z przeprowadzonych badań daktyloskopijnych, 29 X 1985.

63 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 2, s. 12, Protokół przesłuchania podejrzanego, 27 VIII 1985; tamże, s. 33, Protokół przesłuchania podejrzanego, 28 VIII 1985; tamże, s. 37, Protokół przesłuchania podejrzanego, 4 X 1985.

64 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 2, s. 50, Protokół przesłuchania podejrzanego, 25 VIII 1985.

65 AIPN, Sz sygn. 6/5 tom 2, s. 126, Protokół przesłuchania podejrzanego, 25 VIII 1985; tamże, s. 142, Protokół z przesłuchania podejrzanego, 4 IX 1985; tamże, s. 145, Protokół z przesłuchania podejrzanego, 3 X 1985; tamże, s. 149, Protokół z przesłuchania podejrzanego, 11 X 1985.

ciszek Kowalczykowie, Józefa Kazieczko, Krzysztof Łukaszczuk, Maciej Pacholak, Piotr Wydmański, Kazimiera Lenartowicz i Kazimierz Duczemiński. Powtórzył się zatem mechanizm występujący już wcześniej przy innych sprawach: zatrzymanii składając zeznania potwierdzali informacje, których źródła SB nie zawsze mogła ujawnić. Dysponując zeznaniami samych zainteresowanych, którzy przyznając się obciążali i siebie i innych można było kierować sprawę na tory sądowe. Zeznania składane w trakcie śledztwa świadczyły o niedostatecznym przygotowaniu do konfrontacji z SB działaczy podziemia. Nie oznaczały jednak ich dyskwalifikacji. Np. Piotr Wydmański po zwolnieniu nadal był wartościowym działaczem gorzowskich struktur podziemnych i uczestniczył w jego pracach.

27 marca 1986 przed Sądem Wojewódzkim w Gorzowie rozpoczęła się rozprawa przeciwko Stefanii Hejmanowskiej, Kazimierzowi Modzelanowi, Zenonowi Nowakowi i Andrzejowi Kostaneckiemu. Na wniosek obrońców uchylono areszt wobec Hejmanowskiej i Modzelana. Nowak odbywał karę rocznego pozbawienia wolności w związku ze wspomnianą butelką bimbrową, jaką znaleziono w jego mieszkaniu. Z wolnej stopy odpowiadał Andrzej Kostanecki. Zespołowi sędziowskiemu przewodniczył sędzia Janusz Wojewódzki, oskarżał prokurator Józef Nenycz, bronili mec. Andrzej Andrzejewski, Jerzy Synowiec i Jerzy Wierchowicz. Sala rozpraw była zradiofonizowana⁶⁶. Oskarżeni S. Hejmanowska, K. Modzelan i Z. Nowak podobnie jak w czasie śledztwa odmówili składania zeznań. A. Kostanecki początkowo zaczął składać zeznania przed sądem, jednak po pewnym czasie odmówił odpowiedzi na kolejne pytania. Czworo z wezwanych na rozprawę świadków (K. Lenartowicz, P. Wydmański, K. Łukaszczuk i M. Pacholak) w zeznaniach pomijało rolę, jaką w kolportażu odgrywała S. Hejmanowska.

22 kwietnia zapadł wyrok. Sąd Rejonowy w Gorzowie skazał Stefanię Hejmanowską, Kazimierza Modzelana, Zenona Nowaka na 10 miesięcy pozbawienia wolności, zaś Andrzeja Kostaneckiego na 10 miesięcy w zawieszeniu na 2 lata za kolportaż podziemnych wydawnictw. Skazano ich na podstawie art. 282a § 1 kk i art. 45 ustawy z 26 I 1984 r. prawo prasowe. Po zwolnieniu Modzelana przyjęto z powrotem do pracy w „Stilonie”, zaś odmówiono przyjęcia Hejmanowskiej⁶⁷.

Stefania Hejmanowska podczas procesu 27 III 1986 (z archiwum S. Hejmanowskiej)

66 APG, UWG, sygn. 2037, s. 27, Informacja WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW PZPR, 28 III 1986; „Feniks” 1986 nr 119, s. 2, nr 120, s. 1.

67 AIPN Sz, sygn. 189/1, s. 369, Wyrok, 22 IV 198; „Trakt” 2005 nr 26, s. 63; „Feniks” 1986 nr 122, s. 1; 125, s. 2.

W trakcie procesu sąd dokonał m. in. następujących ustaleń:

- S. Hejmanowska wciągnęła do współpracy z podziemiem A. Kostaneckiego, który początkowo zajmował się pisaniem artykułów do „Solidarności Stilonowskiej” i „Feniksa”, a później włączył się również do kolportażu. A. Kostanecki przekazywał egzemplarze podziemnych pism swoim współpracownikom: Józefie Homie, Emilii Szoździe, Stanisławowi Wojtczakowi i innym. Z kolei od nich otrzymywał pieniądze na działalność podziemną.
- S. Hejmanowska od początku roku 1983 „Feniksy” przekazywała Marii Sadowskiej.
- S. Hejmanowska w połowie 1984 roku wciągnęła do współpracy Krzysztofa Łukaszczyka, którego dom służył jako punkt przerzutowy papieru do druku. Łącznie przez jego mieszkanie przeszło 90 ryz papieru (w tym 9 zakwestionowanych w czasie przeszukania przez SB).
- W czerwcu 1984 S. Hejmanowska skontaktowała się z Kazimierą Lenartowicz i oznajmiła jej, że osoba, która dotychczas zajmowała się sporządzaniem matryc do „Feniksa” wyjechała i w związku z tym uzgodniła z nią, iż to zadanie przejmie właśnie K. Lenartowicz. Od tej pory S. Hejmanowska dostarczała K. Lenartowicz rękopisy artykułów i czyste matryce do przepisania. W okresie czerwiec-sierpień 1985 Lenartowicz sporządziła matryce takich pism, jak: „Feniks”, „Solidarność Stilonowska”, „Pokolenie” oraz publikację Leszka Nowaka pt. „Anty-Rakowski”. Po matryce do K. Lenartowicz przychodzili Kazimierz Modzelan i Zenon Nowak.
- W połowie roku 1984 K. Modzelan i Z. Nowak rozpoczęli druk w domu Kowalczyków w Grąsach.
- S. Hejmanowska w połowie roku 1984 do pracy w kolportażu wciągnęła Piotra Wydmańskiego, a w czerwcu 1985 Józefę Kazieczko (oboje ze „Stilonu”).
- Ustalono, że odciski palców znalezione na matrycach należały do S. Hejmanowskiej.

Wyrok ten kończył sprawę o kryptonimie „Dyspozytornia”, którą w SB uznano za sukces. W dokumentacji SB odnotowano jednak przesadnie, jakoby zamknięcie sprawy oznaczało „likwidację bazy poligraficznej i rozbitcie RKW NSZZ »Solidarność« Region Gorzów”⁶⁸.

Pomimo szeroko zakrojonej akcji wieńczącej kilkuletnie rozpracowywanie środowiska drukarskiego sprawa zakończyła się tylko częściowym sukcesem SB. Niewątpliwie za taki należy uznać likwidację drukarni, nieźle prosperującej przez około rok. Stratą dla podziemia był również skonfiskowany powielacz. Jednak nie była to strata aż tak bardzo dotkliwa, gdyż już od pewnego czasu trwały prace nad uruchomieniem innej techniki drukarskiej – sitodruku, na czym szczególnie zależało Stanisławowi Żytkowskiemu. Prace te prowadzili już od wiosny 1985 Roman Rutkowski i Stanisław Wicik⁶⁹. Pierwszy numer „Feniksa” wydany tą techniką był datowany na wrzesień-październik 1985 i poświęcony był wyborom sejmowym. W obiegu był już

68 AIPN Sz, sygn. 00155, karta Mkr-2 Marii Basikiewicz.

69 E. Kułakowska, dz. cyt., s. 69.

najpóźniej od 10 września⁷⁰. Począwszy od numeru 110-111 z 24 listopada „Feniks” był już systematycznie wydawany tą techniką. A zatem nawet gdyby nie było wpadki drukarni w Grąsach i tak wkrótce byłaby ona zamknięta.

***

Dokument pt. „Plan czynności operacyjno-śledczych dotyczących realizacji sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] »Dyspozytornia«” (GO-5276)” zawiera niezwykle interesujący obraz gorzowskiego podziemia z połowy lat 80. Jednak już pobieżna jego lektura prowadzi do konstatacji, iż jest on pełen błędów. Samych błędów literowych na 27 stronach maszynopisu jest dobrze ponad pięćdziesiąt. Lecz bardziej zaskakiwać muszą liczne błędy rzeczowe. Np. wg danych SB Stanisław Żytkowski do pracy w konspiracji zatrudnił żonę oraz „bliżej nieznaną kuzynkę, która odbiera nielegalne biuletyny z drukarni”. Pytany o ten fragment sam zainteresowany stwierdził, iż nie ma kuzynki, a chodzić tu może o Annę Kotkowską zajmującą się kolportażem. Grażyna Pytlak jest określana jako należąca do „ścisłego kierownictwa RKW” i jej „księgową”, co nie było prawdą. Podobnych błędnych stwierdzeń jest znacznie więcej. Kazimiera Lenartowicz w trzech miejscach dokumentu pojawia się z trzema innymi imionami. Zaskakiwać musi również pojawienie się w dokumencie wielu osób, które miały w środowisku kierowanym przez RKW albo marginalne znaczenie, albo w ogóle nie są tam pamiętane, podczas gdy nie ma w nim osób, które być powinny w pierwszej kolejności. Jako przykład można podać tu Zbigniewa Stępnia, którego nie pamiętają z działalności na rzecz RKW pytani przeze mnie jej działacze (np. S. Hejmanowska, S. Żytkowski, Z. Nowak), natomiast w dokumencie pojawia się jako uczestnik druku. Możliwe jest, iż „Plan...” zawierający w swojej wstępnej części opis podziemia był streszczeniem wielu dokumentów (dziś już nieistniejących), w tym dotyczących roku 1982. W roku 1982 Z. Stępień był działaczem organizacji pn. Solidarność Polski Walczącej, rozbitej przez SB na przełomie marca i kwietnia⁷¹. Czy zatem pojawienie się w tym dokumencie Z. Stępnia byłoby refleksem wydarzeń z roku 1982 lub późniejszych, jednak zupełnie zapomnianych przez pytanych przeze mnie działaczy RKW? Trudno o jednoznaczną odpowiedź⁷². Z innych akt wynika, iż figurantami SOR „Dyspozytornia” byli również Maria Basikiewicz⁷³ i Stanisław Jakubowski⁷⁴. Ten ostatni był aresztowany w związku z uczestnictwem w

70 R. Rutkowski, „Sito” w Gorzowie, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny”, 1997 nr 4, s. 406; APG, UWG, sygn. 943, s. 146, meldunek „Sydor”, 10 IX 1985.

71 Wywiad Zbigniewa Wrześniaka dla Rafała Zapadki, <http://przewietrzyc-gorzow.pl/czesc-drug-wywiadu-ze-zbigniewem-wrzesniakiem>). Zbigniew Stępień nie podjął propozycji udzielenia mi wywiadu.

72 Niestety, Zbigniew Stępień nie zgodził się na udzielenie autorowi wywiadu, stąd trudno zaprezentować jego stanowisko.

73 Basikiewicz Maria (ur. 21 I 1958). W roku 1981 członek redakcji „Echa” – pisma Zarządu Regionu NSZZ „Solidarność” w Gorzowie, internowana w okresie 22 XII 1981 – 29 IV 1982; łączniczka lidera gorzowskiego podziemia Zbigniewa Bełza; 15 IV 1983 r. zatrzymana przez SB w czasie jego zatrzymania przez SB i zwolniona 30 VIII 1983.

74 Stanisław Jakubowski (ur. 15 IV 1952). Drukarz zatrudniony w Zarządzie Regionalnym (1981). 8 V

druku prowadzonym przez grupę Eljot na początku kwietnia 1982 r. i później nie zajmował się już drukiem. Pomimo to figurował w sprawie „Dyspozytornia”. Czy był to przypadek podobny do Z. Stępnia?

Najbardziej jednak uderzający jest opis relacji w ramach RKW S. Hejmanowskiej i S. Żytkowskiego. Od momentu aresztowania Z. Bełza aż do roku 1989 RKW kierował S. Żytkowski (za wyjątkiem pierwszego półrocza 1984 kiedy był tymczasowo aresztowany). Wówczas rolę pierwszoplanową odgrywała S. Hejmanowska. Tymczasem w poniższym dokumencie S. Żytkowski jest uważany za postać marginalizującą się w RKW, zaś S. Hejmanowska jest traktowana jako osoba najważniejsza. Takiej hierarchizacji kategoriycznie zaprzecza S. Hejmanowska. Po przeczytaniu odnośnego fragmentu tekstu stwierdziła jednoznacznie: „Przywódcza rola Staszka nigdy nie była kwestionowana”⁷⁵. Skąd zatem takie informacje wśród funkcjonariuszy SB? Trudno na to odpowiedzieć.

Dokument przeładowany jest nazwiskami osób marginalnych dla RKW, zaś z drugiej strony nie ma w nim osób, które kilkanaście dni po jego sporządzeniu zostały zatrzymane, jak np. Zenon Nowak. Jest to tym bardziej niejasne, iż nazwisko Nowaka pojawiło się w lakonicznej notatce z 13 sierpnia (a więc na dzień przed „Planem...”), jaką sporządził kpt. Marek Neuman i w której stwierdził on zasadność zatrzymania Nowaka. Notatkę tę również przytoczono poniżej w całości. W końcowej części „Planu...” pojawiają się zalecenia zatrzymania działaczy RKW. Jednak część z nich (np. Marek Nuckowski, Henryk Kokociński) w sierpniu 1985 zatrzymana nie była. Zatem w ostatniej chwili w SB musiano zmienić zamiary. Te uwagi mogą prowadzić do konkluzji, iż dokument ten jest zaledwie wstępnym opracowaniem, sporządzonym w dużym pośpiechu i jeszcze później (tj. pomiędzy 14 a 23 sierpnia) zmienionym.

Nasuwa się zatem pytanie o wiarygodność tego (a co za tym idzie i innych) dokumentu SB. Na temat prawdziwości informacji zawartych w aktach SB pisano już wielokrotnie. Rozważając ten problem, Roman Graczyk stwierdza, iż SB nie interesowały informacje nieprawdziwe, a cały aparat bezpieczeństwa był nastawiony na dostarczanie władzom wiarygodnych informacji potrzebnych do podejmowania decyzji⁷⁶. Zgadzam się z taką oceną, jednak nie sposób oprzeć się stwierdzeniu, że dokumenty (nie tylko w SB) były niejednokrotnie sporządzane na niskim poziomie merytorycznym i kancelaryjnym. Przykładem może być cytowany poniżej dokument, czy też może jego wstępna wersja. To jednak ona ocalała z całości akt zawartych w teczce o kryptonimie „Dyspozytornia” i niewątpliwie będzie wykorzystywana przez badaczy.

Mając na uwadze wspomniane zastrzeżenia, stwierdzić można, iż pomimo wielu nieprawdziwych zdań, przekręceń, przeinaczeń itp. „Plan...” zawiera jednak dość obszerną i ciekawą panoramę gorzowskiego podziemia z pierwszej połowy lat 80. Błę-

---

1982 skazany przez Sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego na 2 lata pozbawienia wolności za uczestnictwo w druku ulotek w ramach grupy „Eljot”. Inwigilowany przez SB w ramach SOR „Partyzanci” (11 III 1982 – 22 XII 1982) i „Dyspozytornia” (30 VI 1982 – 13 IX 1985).

75 Rozmowa ze Stefanią Hejmanowską z 9 VI 2009.

76 Roman Graczyk, *Tropem SB. Jak czytać teczki*, Kraków 2007, s. 272 i n.

Marek Nuckowski w czasie druku. Zdjęcie zrobione przez Stanisława Sinkowskiego w Wojcieszycach, grudzień 1987 (z archiwum S. Sinkowskiego)

dy, które można w niej dostrzec, są albo rezultatem niestaranności i pośpiechu, albo może eksponowaniem znaczenia „przeciwnika” jakim było środowisko skupione wokół RKW. To przecież podkreślać musiało ważność „misji” realizowanej przez SB.

Wszystkie powyższe uwagi muszą prowadzić do stwierdzenia, iż dokument ten, a także inne materiały stworzone przez SB nęcące badacza swoim pozornym bogactwem informacyjnym muszą być starannie weryfikowane. Niestety, nie zawsze jest to możliwe.

***

W dokumentach pominięto dane adresowe występujących w nim osób, co oznaczono znakiem: [...]. Poprawiono oczywiste błędy literowe, zaznaczając tylko ważniejsze z nich.

Zastosowane skróty:

AIPN Sz – Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie

AK – Andrzej Kostanecki

AKo – Aniela Kordek

APG – Archiwum Państwowe w Gorzowie Wlkp.

DD – Dariusz Drozdowski

FK – Franciszek Kowalczyk
GP – Grażyna Pytlak
JZ – Jan Ziętek
KW MO – Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej
KW PZPR – Komitet Wojewódzki PZPR
KZD – Krajowy Zjazd Delegatów
MN – Marek Nuckowski
MP – Maciej Pacholak
PPD – Polska Partia Demokratyczna
PW – Piotr Wydmański
RMN – Ruch Młodzieży Niezależnej
RUSW – Rejonowy Urząd Spraw Wewnętrznych
SD – Sławomir Drozdowski
SH – Stefania Hejmanowska
SOR – Sprawa operacyjnego rozpracowania
SW – Stanisława Wiśniewska
SŻ – Stanisław Żytkowski
TK – Teresa Klimek
UWG – Urząd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp.
WUSW – Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych
WZD – Walny Zjazd Delegatów
ZN – Zenon Nowak
ZR – Zarząd Regionalny NSZZ „Solidarność”

1.

Zatwierdzam

Gorzów Wlkp. 13 sierpnia 1985

[^a]

Notatka służbowa z analizy sprawy operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Dyspozytornia” nr ewid[encyjny] GO 5276

Po zapoznaniu się z materiałami zawartymi w sprawie operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Dyspozytornia” nr ewid[encyjny] GO 5276 dot[yczącej] drukowania i kolportażu nielegalnych wydawnictw na terenie Gorzowa i województwa należy stwierdzić, że zebrany materiał operacyjny jest wystarczający do wszczęcia postępowania przygotowawczego.

W związku z powyższym należy opracować szczegółowy plan realizacji czynności w trybie art. 267 kpk, mając na uwadze zebranie materiału dowodowego w postaci zeznań i dowodów rzeczowych wystarczający do przedstawienia zarzutów:

- 1) Stefanii Hejmanowskiej
- 2) Kazimierzowi Modzelanowi
- 3) Zenonowi Nowakowi
- 4) Andrzejowi Kostaneckiemu
- 5) Krzysztofowi Łukaszczukowi
- 6) Kazimierze Lenartowicz

Opracował: kpt. Marek Neuman^b

Wykonano w 2 egz[emplarzach]

Egz. nr 1 – Wydz[iał] Śledczy

Egz. nr 2 – Wydz[iał] V

MN/MN

Źródło: AIPN Sz, sygn. 05/8 t. 64, k. 122, oryginał, rkps

^a *Pieczęć nagłówkowa o treści: Naczelnik Wydziału Śledczego WUSW w Gorzowie. W jej obrębie odręczny podpis.*

^b *Poniżej podpis.*

2.

„Zatwierdzam”

Gorzów Wlkp., dnia 14 sierpnia 1985

Tajne spec[jalnego] znaczenia

Egz. nr .....^a

Plan
czynności operacyjno-śledczych dotyczących realizacji sprawy
operacyjnego rozpracowania krypt[onim] „Dyspozytornia” (GO-5276)

I. Analiza aktualnej sytuacji operacyjnej

Z dotychczas uzyskanych informacji operacyjnych wynika, że RKW NSZZ „S” Region Gorzów Wlkp. kierują następujące osoby:

1) **Hejmanowska Stefania** – ww. jest głównym motorem działalności RKW NSZZ „S”, zajmuje się wszystkim. W swoim mieszkaniu w sposób konspiracyjny przyjmuje kolporterów, łączników, drukarzy itp. Do działalności w nielegalnej strukturze „S” zaangażowała część swojej rodziny, tj. Adama Borysławskiego, który jest łącznikiem między RKW a RMN⁷⁷; Helenę Klockowską siostrę, która w obecnej chwili zajmuje się finansami RKW (prowadzi księgowość)⁷⁸. Na działce ww. znajduje się archiwum RKW za lata 1982–1983⁷⁹; Zofię Kimon – córkę, która posiada w swoim domu aktualne archiwum za lata 1984–1985⁸⁰; Bogdan Kimon – zięcia, który utrzymuje kon-

^a W oryginale pozostawiono wykropkowane miejsce.

77 Adam Borysławski nie pełnił tej roli (SH, 29 VI 2009). Możliwe, że ta ocena SB miała związek z sytuacją z 26-27 czerwca 1985, kiedy ukazał się „Feniks” nr 100 z oświadczeniem podpisanym przez Edwarda Borowskiego. Pismo pojawiło się m. in. w I LO oraz w klatkach przy ul. Zubrzyckiego i Pułaskiego. W związku z tym SB dokonała rewizji w mieszkaniu działacza RMN Adama Borysławskiego (uczeń I klasy I LO). W wyniku przeszukania znaleziono 294 egz. „Feniksa” nr 100 i 55 egz. „Szańca” nr 23/48 z 24 czerwca 1985 oraz inne wydawnictwa. Borysławski został tymczasowo aresztowany (APG, UWG, sygn. 1887, s. 287, 325; informacje WUSW w Gorzowie dla I sekretarza KW, I VII i 23 IX 1985). Wg „Feniksa” fala zatrzymań wśród młodzieży miała miejsce 29 czerwca, kiedy oprócz Borysławskiego zatrzymano 11 młodych osób („Feniks” 1985, nr 14 (102), s. 1). Borysławskiego zwolniono 6 września, a 6 grudnia Prokuratura Wojewódzka warunkowo umorzyła sprawę (AIPN Sz 05/8 t. 7, s. 67 n., Meldunek o warunkowym umorzeniu postępowania, 13 XII 1985).

78 Helena Klockowska nigdy nie prowadziła księgowości RKW. Początkowo finansami zajmował się Zbigniew Bełz, później Stanisław Żytkowski, a gdzieś od okresu 1986–87 Tadeusz Pękalski (SH, 29 VI 2009; SZ 22 XII 2011).

79 Na działce nie było archiwum RKW (SH, 29 VI 2009). Wg S. Żytkowskiego coś w rodzaju archiwum było u rodziny Mleczak (SZ 22 XII 2011).

80 W podziemiu nie działali ani Zofia Kimon, ani Bogdan Kimon (córka i zięć S. Hejmanowskiej). Na początku stanu wojennego córka zajmowała się kolportażem i miała ps. „Halina”, ale nie w roku 1984–1985 (SH, 29 VI 2009).

takt z Poznaniem, gdy Hejmanowska nie może wyjechać; Jacka Hejmanowskiego, syna który odgrywa rolę łącznika.

Stefania Hejmanowska utrzymuje stały kontakt z nielegalnymi strukturami „S” w Poznaniu poprzez Olę Bessert⁸¹, m. in. spotyka się dość często z [Januszem] Paubickim^b, a w sierpniu chce nawiązać kontakt z z[astępc]ą przewodniczącego Samorządu Pracowniczego z Telekomunikacji, który działa w samorządach na rzecz podziemia w celu wypracowania metod opanowania „S[amorządu] P[racowniczego]”.

Należy tutaj zaznaczyć, że Hejmanowska w RKW NSZZ „S” zajmuje się praktycznie rzecz biorąc wszystkim od pisania artykułów, załatwiania papieru, zbierania składek, noszenia matryc, programowania roboty, skończywszy na osobistym przechowywaniu i kolportowaniu nielegalnych biuletynów „Feniks”⁸².

2) **Borowski Edward**⁸³ ps. „Prezes”⁸⁴ – wymieniony jest przewodniczącym RKW NSZZ „S” (obecnie bardziej formalnie niż rzeczywistość). W rzeczywistości obecnie zajmuje się głównie pisaniem artykułów do nielegalnych biuletynów (m. in. z ww.

81 Aleksandra Bessert (ur. 1953). Absolwentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydz. Historii (1977). Współpracowniczka KSS KOR, ROPCiO, współorganizatorka spotkań Tajnych Kursów Naukowych (1977–81). Pracownik sklepu okulistycznego Arpis (1978–79), bibliotekarka w Bibliotece UAM (1979–81). Od 1981 działaczka Wszechnicy Związkowej „S” w Poznaniu, członek Zarządu Koła „S” na UAM. 14 XII 1981 internowana, przetrzymywana w AŚ w Poznaniu, od I 1982 w Gołdapi, zwolniona w lipcu 1982. Pracownik sklepu komisowego (1982–84), Biblioteki Pedagogicznej w Poznaniu (1984–86). Od lipca 1982 działaczka „S”; od 1983 udostępniała mieszkanie na punkt kolportażowy; od 1985 współpracowniczka „Solidarności Walczącej”. Uczestniczka happenin-gów organizowanych przez Piotra Barokowskiego; działaczka Komisji Interwencji „S”; wielokrotnie zatrzymywana, poddawana rewizjom, 1986–89 3-krotnie skazana przez Kolegium ds. Wykroczeń za udział w manifestacjach, 2-krotnie pobita. W 1987 delegat na zjazd założycielski PPS, 1987–1990 wiceprzew. PPS w Poznaniu, współredaktor „Poznańskiego Informatora PPS” (wraz z m.in. Mirosławem Markiem); współpracowniczka Ruchu WiP (1988–90). Od 1990 dziennikarka TVP SA Oddział w Poznaniu; członek „S” w poznańskiej TVP (www.encyklopedia-solidarnosci.pl).

^b Woryginalne: Paubickim.

82 S. Hejmanowska nie przypomina sobie aby pisała coś do „Feniksa”. Składki zbierała sporadycznie. Podobnie sporadycznie nosiła matryce („2-3 razy na samym początku”), kiedy „Feniksa” drukowano na ul. Łokietka 5, u koleżanki, która miała stwardnienie rozsiane – pierwszy „Feniks” w Gorzowie tam był drukowany – i matryca była chowana pod nią, bo ona – Ewa Tarasiuk – była obłożnie chora; drugi „Feniks” na ul. Marcinkowskiego na strychu, kiedy „Jontek” (Jan Machnicki) chodził wokół i pilnował, żeby ostrzec drukujących w razie pojawienia się SB (SH, 29 VI 2009).

83 Edward Borowski (11 III 1939 – 4 VIII 1987). Technik mechanik, w roku 1980 dyżurny inżynier ruchu w Elektrociepłowni w Gorzowie. 13 IX 1980 współzałożyciel MKZ NSZZ „Solidarność” i jego wiceprzewodniczący. Delegat na I WZD, na którym wybrany na przewodniczącego ZR NSZZ „S” w Gorzowie (26 IV 1981). 13 XII 1981 r. internowany w Gdańsku i przetrzymywany w Strzebielin-ku, Wawrowie i Ostrowie Wlkp. Zwolniony z internowania 16 VI 1982 r., włączył się w działania zdelegalizowanych struktur związkowych „S”, wchodząc do RKW. Współpracownik podziemnego „Feniksa”. Od czerwca 1981 kontrolowany przez SB w ramach SOR „Skryty”. Wielokrotnie zatrzymywany przez SB. Tymczasowo aresztowany 25 II – 22 VII 1984. Ponownie zatrzymany 5 VI 1986, dwa dni później skazany w trybie przyspieszonym na 8 miesięcy pozbawienia wolności za rzekome ubliżanie kierowcy autobusu MZK, zwolniony na skutek złego stanu zdrowia 12 VI 1986. 19 X 1986 razem z 4 innymi działaczami znalazł się w składzie ujawnionego Zarządu Regionu „S”. 30 XI 1986 w czasie ingresu biskupa Józefa Michalika niósł sztandar Zarządu Regionalnego, za co następnie ukarany przed kolegium ds. wykroczeń.

84 Nie był to pseudonim, czasem w ten sposób zwracano się do niego (SH, 29 VI 2009).

względów podpisał oświadczenie w 100 numerze pełnym imieniem i nazwiskiem)⁸⁵.

E. Borowski zorganizował też punkt wysyłania listów z nielegalnymi biuletynami na adres gorzowskich zakładów pracy i osób prywatnych uzyskiwany na podstawie książki telefonicznej.

Ww. punkt prowadzi bliska znajoma E. Borowskiego i dotychczas nie rozpoznano jej z tym, że może nią być jedna z niżej wymienionych kobiet:

- Kazimiera Lenartowicz⁸⁶ – była pracownica Zakładów Energetycznych, utrzymująca bliski kontakt z E. Borowskim;
- Aleksandra Jabłońska – była pracownica Zakładów Energetycznych, b[yla] działaczka „S”, utrzymująca kontakt z E. Borowskim,
- Mirosława Kuźniak – nigdzie nie pracująca. Wytypowana przez Sekcję „W”⁸⁷ jako osoba nadająca „Feniksy” do różnych osób i instytucji.

Z „PP”⁸⁸ wynika, że osobą tą jest najprawdopodobniej Kazimiera Lenartowicz [...].

Ponadto z uzyskanych danych operacyjnych wynika, że Borowski zajmuje się zbieraniem składek w swoich zakładach pracy tj. Elektrociepłowni i Zakładach Energetycznych.

E. Borowski jest dość dokładnie zorientowany w działalności podziemia z tym, że jak wynika z komunikatów ze względów konspiracyjnych nie zna usytuowania drukarni. Z uwagi na rodzinę w domu swoim nie prowadzi działalności ani nie spotyka się z osobami z podziemia „S”.

3) **Żytkowski Stanisław**⁸⁹ – b[yły] przewodniczący RKW NSZZ „S”. Obecnie zmniejszył swoją aktywność w pracy podziemia „S”, o co ma do niego pretensje S. Hejmanowska⁹⁰. W obecnej chwili zajmuje się programowaniem działania podziemia „S”. Jest dokładnie zorientowany w pracach podziemia z tym, że sam, jak już

85 Zdaniem S. Hejmanowskiej i S. Żytkowskiego E. Borowski pisywał do „Feniksa” jedynie sporadycznie. Oświadczenie z czerwca 1985 podpisane imieniem i nazwiskiem było jednym z takich wyjątków. S. Żytkowski miał zresztą pretensje o ten podpis, gdyż spowodował on, iż Borowski był przesłuchiwany przez SB (SH, 29 VI 2009; SŻ 22 XII 2011).

86 Kazimiera Lenartowicz (5 III 1929 – 17 XI 2004), emerytowana pracownica Zakładów Energetycznych, wiceprzewodnicząca KZ w tym zakładzie (1981), delegat na I WZD Regionu Gorzów; działaczka podziemia, przepisywała matryce do „Feniksa”.

87 Sekcja „W” zajmowała się przegłędem korespondencji przechwytywanej na poczcie.

88 Chodzi o podsłuch pomieszczenia.

89 Stanisław Żytkowski (ur. 1 I 1948), radca prawny ZR. Radny gorzowski kadencji 1978–84, faktycznie niezapraszany na sesje od początku roku 1982. Członek założyciel PPD. Autor projektu programu działania ZR NSZZ „S” w Gorzowie, który nie został jednak przyjęty (lato 1981). Internowany 13 XII 1981 – 23 VII 1982 w Gorzowie-Wawrowie (do 7 I 1982), Głogowie (do końca lutego), Ostrowie Wlkp. (do 14 VI) i Gębarzewie (do zwolnienia). Działacz RKW w Gorzowie od lata 1982 do 1989, od kwietnia 1983 jej przewodniczący, używał pseudonimu „Zbigniew Wiśniewski”, „Olek”. Tymczasowo aresztowany 30 I 1984 m. in. pod zarzutem zorganizowania „Radia Solidarność” w Gorzowie. Zwolniony 29 VII 1984 na mocy amnestii. Od 12 I 1988 przewodniczący jawnej Rady Regionu NSZZ „S”. Senator RP z Komitetu Obywatelskiego „S” (1989–1991). Kontrolowany przez SB w ramach SOR „Reduta” (ok. 1983) i SOR „Faryzeusz” (16 II 1987 – 1 VIII 1989).

90 Te zdania wzbudziły zdecydowany sprzeciw S. Hejmanowskiej, która jednoznacznie stwierdziła, iż rola przywódcza w RKW S. Żytkowskiego (od zatrzymania Z. Bełza) nie podlegała dyskusji. Tylko w czasie jego aresztowania – pierwsza połowa roku 1984 – większość spraw prowadziła ona (SH 29 VI 2009).

zaznaczono coraz bardziej wyłącza się z działalności. Z ustaleń wynika, że jest on autorem szeregu artykułów, głównie o tematyce prawniczej lub do niej zbliżonej. Zbiera też w swoim środowisku składki (bliższych danych brak), które wpłaca do S. Hejmanowskiej. Do swojej działalności zaangażował swoją żonę oraz bliżej nieznaną kuzynkę, która odbiera nielegalne biuletyny z drukarni⁹¹.

4) **Pytlak Grażyna**⁹² – ww. należy do ścisłego kierownictwa w RKW NSZZ „S”⁹³. Obecnie ze względu na coraz bardziej zaawansowaną chorobę oczu część obowiązków przekazała innym. Do chwili obecnej była ona autorką większej ilości artykułów ukazujących się w „F”. M. in. napisała ostatnio artykuł o „młodzieży”, „nowelizacji prawa karnego”. Do lipca pełniła rolę księgowej podziemia, m. in. na początku br. otrzymała kwotę 500.000 zł od Kurii Biskupiej na rzecz podziemia i do niej wpływały kwoty zebrane w poszczególnych zakładach pracy. Obecnie wg ustaleń księgowość prowadzi Helena Klockowska (siostra S[tefanii] H[ejmanowskiej])⁹⁴.

5. **Kulczycki Ryszard i Kulczycka Barbara** – w RKW NSZZ „S” odpowiadają za kolportaż. Z ustaleń operacyjnych wynika, że całość biuletynów z drukarni przewożona jest bezpośrednio do nich, skąd Barbara Kulczycka rozwozi je na poszczególne punkty.

6. **Kostanecki Andrzej**⁹⁵ – ww. w okresie poprzednim odpowiadał za działalność podziemia „S” na terenie ZWCh „Stilon” oraz prowadzi działalność w RKW

91 S. Żytkowski nie miał kuzynki. Przypuszcza, że może tu chodzić o Annę Kotkowską zajmującą się kolportażem (SŻ 22 XII 2011).

92 Grażyna Pytlak (ur. 2 IV 1948). Inżynier budownictwa lądowego, w roku 1980 zatrudniona w Zakładzie Projektowania i Usług Inwestycyjnych „Inwestprojekt” w Gorzowie jako starszy asystent projektanta. Aktywna działaczka Duszpasterstwa Akademickiego. W roku 1981 redaktor dwutygodnika „Solidarność Gorzowska”. Delegat na I WZD, wybrana do ZR. Delegat na I KZD. Internowana w okresie 13 XII 1981 – 12 III 1982 w Poznaniu i Gołdapi. Po zwolnieniu jedna z najbardziej aktywnych uczestniczek gorzowskiego podziemia, m. in. autorka tekstów do „Feniksa”, działaczka Diecezjalnego i Prymasowskiego Komitetu Pomocy Osobom Represjonowanym (1982–89), członek Krajowej Komisji Praworządności (1983–89). Kontrolowana przez Wydział III „A”/V SB w ramach: SOR „Projektantka” (13 IX 1979 – 24 I 1980); SOR „Larwa” (od lata 1981); SOR „Faryzeusze” (24 II 1987 – 22 IX 1989).

93 Grażyna Pytlak nie była w składzie RKW (GP 16 VII 2009).

94 Odnosnie księgowości RKW zob. przypis 78. Zdaniem S. Żytkowskiego RKW nigdy nie otrzymała pieniędzy z Kurii (SŻ 22 XII 2011). Możliwe, że chodziło o pieniądze, które G. Pytlak otrzymywała od Diecezjalnego Komitetu Pomocy aresztowanym, za pośrednictwem ks. Piotra Sadownika (GP 16 VII 2009).

95 Andrzej Kostanecki (ur. 23 VIII 1943), inżynier włókiennik, absolwent Politechniki Łódzkiej (1968), technolog na Wydziale Depolany w ZWCh „Stilon” (1968–2003), uczestnik strajku 14-16 XII 1981; autor tekstów w „Feniksie” i „Solidarności Stilonowskiej” w latach 1983–1985 pod pseudonimami: „Aleks”, „Aleks”, „Czytelnik”, „Pracownik”, „Victor”, „Obywatel”, „Korespondent”, „Sosna”, „Robotnik”. Objęty SOR „Grupa” prowadzonej przez Wydział V SB (23 I 1985 – 24 I 1986) (AIPN Sz, sygn. 0097/1, Dziennik rejestracyjny KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.). Zarejestrowany do niej 4 XI 1985 i był do 24 I 1986. Objęty SOR „Toporni” prowadzonej przez Wydział V SB (17 II 1987 – 11 VIII 1989) – założenie w styczniu 1987 TKZ NSZZ „S” w „Stilonie” (AIPN Sz, sygn. 0097/1, Dziennik rejestracyjny KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.). Tymczasowo aresztowany 25 VIII – 8 XI 1985, następnie sądzony i skazany 22 IV 1986 przez Sąd Rejonowy w Gorzowie na 10 miesięcy pozbawienia wolności w zawieszeniu na 2 lata i 3600 zł opłaty sądowej.

NSZZ „S”⁹⁶. Jest on autorem artykułów dot[yczących] „Stilonu”. Posiada pełne zaufanie S[tefanii] H[ej manowskiej], która wtajemnicza go we wszystkie szczegóły dot[yczące] RKW NSZZ „S”, m. in. ww. zorientowany jest, kto prowadzi finanse RKW NSZZ „S”. Przy nim następuje rozliczenie finansowe i został on upoważniony na wypadek aresztowania Hejmanowskiej do prowadzenia RKW oraz korzystania z funduszy RKW. Ww. wg danych operacyjnych prowadzi wśród osób zaufanych na Wydziale Depolany w ZWCh „Stilon” kolportaż biuletynów „F”, które dostaje bezpośrednio od S. Hejmanowskiej. Utrzymuje z nią stały systematyczny kontakt, raz, dwa razy w tygodniu⁹⁷.

7) **Modzelan Kazimierz**⁹⁸ – ww. jest odpowiedzialny w RKW NSZZ „S” za druk nielegalnych biuletynów. W chwili obecnej dysponuje on trzema powielaczami białkowymi, tj. 1 – Gestetnerem – ostatnim powielaczem ZR NSZZ „S” oraz dwoma Cyklopami produkcji czechosłowackiej, które zostały skradzione z KZP w Kostrzynie n[ad] O[drą], z tym że jeden z nich jest obecnie w użyciu, natomiast drugi jest przechowywany w Kostrzynie n[ad] O[drą]⁹⁹.

Ww. posiada obecnie dwa miejsca usytuowania będących w jego dyspozycji powielaczy. Jedno w Gorzowie, drugie poza Gorzowem. Z ustaleń wynika, że całość spraw związanych z drukiem została zorganizowana przez Modzelana i szczegóły usytuowania powielaczy [oraz] osoby, z którymi drukuje znane są tylko jemu. Ukrywa je ze względów konspiracyjnych przed ścisłym kierownictwem RKW NSZZ „S”. Dotychczas ustalono, że drukarzami są oprócz ww. Stępień Zbigniew¹⁰⁰, Nuckowski

96 To zdanie można zrozumieć w ten sposób, iż SB traktowała jak członków RKW wszystkie osoby pracujące na jej rzecz, a nie tylko te, które należały do wąskiego grona kierowniczego, jakim była RKW. A. Kostanecki nie był członkiem RKW – kilkuosobowego organu kolegiального.

97 Ten akapit może świadczyć o braku dyskrekcji ze strony S. Hejmanowskiej, czemu ona sama zaprzecza, twierdząc, iż nie mogła nikogo wtajemniczać w sprawy finansowe, bo nie miała o nich pojęcia (SH 29 VI 2009). Z kolei A. Kostanecki również twierdzi, że nie miał pojęcia o finansach RKW. „Feniksy” na Wydziale Depolany kolportował, ale tylko raz otrzymał je bezpośrednio od S. Hejmanowskiej, która niespodziewanie przywiozła nakład do jego mieszkania (AK 13 I 2012).

98 Kazimierz Modzelan (ur. 23 VI 1941 – zm. 15 VII 2001). Ślusarz w „Stilonie” (1963–91), szachista, sędzia klasy międzynarodowej. Uczestnik strajku 14-16 XII 1981 w „Stilonie”. Internowany 12 V – 7 XII 1982. Później w podziemiu zajmował się drukiem. Działacz RKW (1982–89). Tymczasowo aresztowany 14 III 1984 pod zarzutem nielegalnej przynależności do „S” i kierowania nią oraz rozpowszechniania „nielegalnych wydawnictw” i zwolniony 3 VIII 1984 na mocy amnestii. Ponownie tymczasowo aresztowany 25 VIII 1985 i oskarżony z art. 282a par. 1 KK i art. 45 prawa prasowego. 22 IV 1986 r. skazany na 10 miesięcy więzienia. Działacz Komitetu Obywatelskiego (1989), zastępca przewodniczącego Prezydium Rady Regionu (1989), delegat Rady Regionu do Krajowej Komisji Wykonawczej NSZZ „S” (1989).

99 Sprawy druku należały do najbardziej ścisłych tajemnic podziemia. Stąd też niewiele o tym wiadomo. O tych powielaczach skradzionych w Kostrzynie nie wiedzą nic ani S. Hejmanowska, ani S. Żytkowski. A jednak coś na rzeczy musiało być, gdyż w „Feniksie” nr 20 z 1 XII 1984 (s. 4) w dziale pokwitowań wpłat na rzecz podziemia znalazło się również nast. podziękowanie: „Grupa operacyjna – 2 powielacze”. Możliwe, że chodziło o sprzęt zdobyty w Kostrzynie.

100 Zbigniew Stępień (ur. 17 V 1949), w roku 1981 ślusarz w Okręgowej Spółdzielni Mleczarskiej w Gorzowie, delegat na I WZD, na którym wybrany w skład ZR, w roku 1990 jako pracownik Zakładów Mechanicznych współzałożyciel gorzowskiego oddziału „Solidarności 80” – związku zawodowego kierowanego przez Mariana Jurczyka, a następnie członek Tymczasowego Zarządu Regionu tej organizacji.

Marek¹⁰¹ oraz osoba, u której znajduje się w Gorzowie powielacz, tj. Matuszczyk Zenon¹⁰².

Jak już zaznaczono ww. osoby należą do ścisłego kierownictwa RKW NSZZ „S” z tym, że głównym motorem działalności RKW NSZZ „S” jest Stefania Hejmanowska. Również działalność drukarni podziemia ze względu na duże zaangażowanie i przestrzeganie konspiracji przez Kazimierza Modzelana jest bardzo prężna. W innych dziedzinach działalności RKW NSZZ „S” następują mniejsze lub większe potknięcia, ze względu na mniejsze zaangażowanie osób odpowiedzialnych za te sprawy, np. jak to miało miejsce w ostatnim okresie z kolportażem itp.

Z ustaleń operac[yjnych] wynika, że pisaniem artykułów do nielegalnych biuletynów zajmują się następujące osoby:

- 1) Grażyna Pytlak,
- 2) Edward Borowski,
- 3) Stefania Hejmanowska, ^cKostanecki Andrzej – dot[yczy] „Stilonu”^c
- 4) Ryszard Kulczycki^d ¹⁰³,
- 5) Piotr Wydmański¹⁰⁴,
- 6) Waław Niewiarowski¹⁰⁵ (b[yły] sek[retarz] KM PZPR), – ^cdot[yczy] PZPR^c

101 Marek Nuckowski (ur. 5 X 1960), absolwent Technikum Mechanicznego w Gorzowie (1980), technik-mechanik, po 13 grudnia 1981 wyniósł z siedziby ZR NSZZ „S” maszynę do pisania; członek grupy wydawniczej „Eljot”, zlikwidowanej przez SB w kwietniu 1982 roku; za udział w niej skazany 8 maja 1982 przez sąd Śląskiego Okręgu Wojskowego na sesji wyjazdowej w Zielonej Górze na 2 lata w zawieszeniu na 3 lata. Prokuratura odwołała się od tego wyroku i w czasie rozprawy w czerwcu 1982 Sąd Najwyższy wyrok odwiesił. W rezultacie ukrywał się aż do czerwca 1983 roku, kiedy został ułaskawiony. W latach 1982–1983 w drukarni w Stawie u Kazimierza Grabowskiego z Krzysztofem Sobolewskim drukował „Feniksa”. Zatrzymany na 48 godz. 5 XII 1983. Drukarz podziemnych wydawnictw w latach 80. W roku 1982 zatrudniony w Wojewódzkim Związku Spółdzielni Rolniczych „Samopomoc Chłopska”, później w Teatrze im. J. Osterwy w Gorzowie. Obecnie (2012) konserwator-mechanik w PWSZ. Rejestrowany przez Wydział V SB do SOR „Partyzanci” (11 III 1982 – 13 IV 1983) i „Faryzeusze” (16 II 1987 – 1 VIII 1989). M. Nuckowski czasem drukował z K. Modzelanem. Natomiast nie drukował ze wspomnianym tu Z. Sępniem, a Z. Matuszczyka nie zna (MN 27 XII 2011).

102 Zenona Matuszczyka ani Zbigniewa Sępnia nie pamiętają ani S. Hejmanowska, ani S. Żytkowski. Nie udało się z nimi skontaktować bezpośrednio.

^{c-c} *Dopisane ręcznie.*

^d *W oryginale: Andrzej.*

103 S. Żytkowski wątpi, aby R. Kulczycki pisywał do „Feniksa” (SZ 22 XII 2011).

104 Piotr Wydmański (ur. 11 XII 1959) Gorzów Wlkp., w latach 80. pracownik „Stilonu”, w roku 1982 rozpracowywany przez SB w ramach sprawy „Powstanie” (uczestniczył w zajściach ulicznych 31 VIII 1982 w Gorzowie), tymczasowo aresztowany wraz z innymi 25 VIII – 11 XI 1985; następnie inwigilowany przez SB w ramach operacji: „Desperaci” – odbudowa druku i kolportażu (1985–1986); „Faryzeusze” – reaktywowanie prezydium Zarządu Regionu NSZZ „S” (1986–1989), „Toporni” – utworzenie Tymczasowej Komisji Zakładowej NSZZ „S” w Stilonie (1987–1989). Sygnatariusz „listu 35” (20 IX 1986). Podczas ingresu bpa J. Michalika znajdował się w poczcie sztandarowym niosącym sztandar ZR „S”. W roku 1988 wyrzucony z pracy w „Stilonie”, po kilku miesiącach po procesie przed sądem pracy przywrócony do pracy. 26 I 1989 wszedł w skład Zakładowego Komitetu Założycielskiego „S” w „Stilonie”.

105 Waław Niewiarowski (ur. 28 VI 1942 – zm. 11 IV 2007). Absolwent inżynierii chemicznej Politechniki Szczecińskiej (1972), od 1966 r. zatrudniony w ZWCh „Stilon” w Gorzowie. W 1981 r. sekretarz Komitetu Zakładowego PZPR w „Stilonie”, sekretarz w gorzowskim KM PZPR i lider gorzowskiej „struktury poziomej” w ramach PZPR, za co w 1982 r. usunięty z PZPR. Od 1986 r. dyrektor Za-

- 7) Kazimierz Modzelan,
- 8) Stanisław Żytkowski,
- 9) Teresa Klimek¹⁰⁶. ^fdot[yczy] młodzieży^f

Ww. artykuły są zbierane następnie przez Stefanię H[ejmanowską], która zanosi je do miejsca pisania matryc, tj. do Stanisławy Wiśniewskiej¹⁰⁷ i Kazimierza Lenartowicz [...], u których w domu znajduje się punkt pisania matryc do nielegalnych biuletynów.

Ustalono również, że najprawdopodobniej w prywatnym sklepie na ul. Marchlewskiego nr 56/57 należącym do Władysława Strzeleckiego (krewnego Grażyny Pytlak oraz ojca Piotra Strzeleckiego, który mieszka ze Stanisławą Wiśniewską i Kazimierą Lenartowicz)¹⁰⁸ znajduje się punkt kontaktowy, w którym również składane są artykuły do „F”.

Z ustaleń wynika, że bezpośrednio po napisaniu matryc, poszczególne teksty są niszczone. Matryce od ww. odbiera bezpośrednio S. Hejmanowska, która przekazuje je bezpośrednio Kazimierzowi Modzelanowi. Nie stanowi to reguły, gdyż od ww. matryce odbiera też bezpośrednio Modzelan (jak to miało miejsce w dniu 19 lipca 1985 r., co wykazała obserwacja).

Jak też zaznaczono RKW obecnie dysponuje trzema powielaczami, z tym, że dwa z nich są czynne, natomiast trzeci przechowywany jest w Kostrzynie n[ad] O[drą].

Z ustaleń wynika, że znajdują się one w następujących miejscach:

- 1) Ostatni powielacz ZR NSZZ „S” jest umiejscowiony we wsi Grąsy gm. Dobiegniew, najprawdopodobniej u b[yłego] ekstremalnego działacza RI NSZZ „S” Kowalczyka Franciszka¹⁰⁹ – internowanego. Z opisu Modzelana odnośnie miejsca

kładu Usług Technicznych Klubu Techników i Racjonalizatorów. Od początku 1990 r. do maja 1991 wicewojewoda gorzowski, 1991–92 wojewoda, 1991–93 poseł (z listy PSL – Porozumienie Ludowe), I – VII 1992 podsekretarz stanu w Ministerstwie Współpracy Zagranicznej, VII – X 1992 Minister Przemysłu i Handlu. Andrzej Kostanecki jest przekonany, iż przynajmniej jeden raz W. Niewiarowski napisał coś do „Feniksa” (AK 13 I 2012).

^{e-e} *Dopisane ręcznie.*

- 106 Teresa Klimek (ur. 11 X 1929). Nauczycielka matematyki w gorzowskich szkołach – w latach 1972–1984 w II LO, działaczka gorzowskiego Klubu Inteligencji Katolickiej (od lat 70. do chwili obecnej), działaczka „Solidarności” od roku 1980, działaczka Okręgowego Komitetu Obrony Więzionych za Przekonania (1981), delegat na I WZD (IV 1981), gdzie wybrana do ZR. Internowana w Poznaniu i Gołdapi (15 XII 1981 – 27 VI 1982), po uwolnieniu działaczka Diecezjalnego Komitetu Pomocy (od 1982) i podziemia. Autorka tekstów do „Feniksa” pod pseudonimem „Symeon” i „Agnik”. Działaczka Stowarzyszenia Opieki nad Więźniami „Patronat” w Warszawie (od jesieni 1981). Kontrolowana przez SB w ramach prowadzonych przez Wydział III SOR „Pokolenie” (3 VII 1982 – 12 V 1988) oraz SOR „Faryzeusze” (16 II 1987 – 1 VIII 1989).

- 107 Stanisława Wiśniewska (ur. 3 V 1930), w Gorzowie od 1945 r., siatkarka (na treningu poznała Kazimierę Lenartowicz), absolwentka Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu (1972), do 1982 pracowała w Spółdzielni Inwalidów „Warta”, potem na emeryturze. Działaczka jawnej RR (1988–89). Rejestrowana przez Wydział V SB do SOR „Faryzeusze” (16 II 1987 – 1 VIII 1989).

^{f-f} *Dopisane ręcznie.*

^g *W oryginale: Józefy.*

- 108 Grażyna Pytlak nie zna Władysława Strzeleckiego (GP 16 VII 2009).

- 109 Franciszek Kowalczyk (ur. 1 I 1949). Rolnik ze wsi Grąsy (koło Dobiegniewa). Przewodniczący

umiejscowienia powielacza, które opisał w rozmowie S. Hejmanowskiej każdy szczegół się zgadza (15 ha, maszyny, 2 traktory, samochód, dwoje małych dzieci, z tym że dziewczyna młodsza itp.) oprócz miejscowości, gdyż ww. wymienił Skwierzynę, ale jak będzie wynikać z dalszej analizy jest to pewnego rodzaju stosowanie zasad konspiracji przez poszczególne osoby z RKW¹¹⁰.

Należy tutaj zaznaczyć, że obserwacja za ww. w dniu 20 lipca 1985 r. wykazała, że przy zachowaniu szczególnej ostrożności ww. wraz ze Zbigniewem Stępnem wyjechał do wsi Grąsy wchodząc do zabudowań Grzeszczak Bronisławy – krewnej Kowalczyka¹¹¹. Ze względu na możliwość dekonspiracji dalszą obserwację musiano przerwać. Nie ustalono czy ww. pozostali w zabudowaniach Grzeszczak Grąsy nr 17 czy też udali się do Kowalczyka Grąsy nr 28.

2) Powielacz Cyklos skradziony przez podziemie „S” wg dotychczasowych ustaleń ma się znajdować w m[ieście] Gorzowie Wlkp.

Z danych operacyjnych wynika, że znajduje się on w domku jednorodzinny i jest obsługiwany przez właściciela o imieniu Zenek, którego żona ma na imię Zofia. Wiadomo również, że na wiosnę urodziło im się dziecko. Ustalono, że może to być: Matuszczyk Zenon, zam. Gorzów Wlkp. [...], dotychczas ww. danych operacyjnych nie potwierdzono. Wiadomo jedynie, że punkt ten znany jest S. Hejmanowskiej oraz kolporterowi ze „Stilonu” Piotrowi Wydmańskiemu¹¹², drukuje właściciel oraz Marek Nuckowski b[ył] drukarz Z[arządu] R[regionalnego]. Informację, że Marek Nuckowski jest drukarzem podziemia „S” potwierdził również t[ajny] w[s]półpracownik] ps. „Zygmunt”¹¹³. Z ustaleń wynika, że ten punkt ma funkcjonować do września br. z uwagi na wyjazd właściciela za granicę oraz na warunki (małe dziecko oraz niechęć rodziców ww., którzy nie bardzo zgadzają się z tym faktem).

W ww. punkcie jak już zaznaczono druk prowadzi najprawdopodobniej Marek Nuckowski oraz właściciel tj. Zenek Matuszczyk. Marek Nuckowski b[ył] drukarz RKW NSZZ „S”, który w 1982 r. za kolportaż i druk nielegalnych wydawnictw został skazany na karę 2 lat pozbawienia wolności w chwili obecnej jest zatrudniony w zakładzie prywatnym sitodruku mieszczącym się na ul. Krętej 1, którego właścicielką jest Łagoda-Spałek^h Maria. Ww. utrzymuje stały kontakt z Anielą Kordek¹¹⁴ [...].

Zarządu Gminnego NSZZ „S” RI w Dobiegniewie (1981). Internowany 13 XII 1981 – 6 I 1982.

110 Z tego i innych fragmentów dokumentu wynika, iż mieszkanie S. Hejmanowskiej lub K. Modzelana (albo obydwu) były na podsłuchu.

111 Franciszek Kowalczyk jest przekonany, że K. Modzelan nie mógł zaglądać do domostwa Bronisławy Grzeszczak. Nie przypomina sobie także, aby w jego domu Kazimierz Modzelan drukował z kims innym niż Zenon Nowak (FK 8 V 2009).

112 Piotr Wydmański zaprzecza, jakoby znał Zenona Matuszczyka (PW 16 VII 2009).

113 Pod tym pseudonimem SB zarejestrowała Tadeusza Kołodziejewskiego (więcej na ten temat zob. D. A. Rymar, *Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” w Regionie Gorzów Wielkopolski w latach 1980–1982*, Gorzów Wlkp. 2010, s. 484-492).

^h W oryginalne: Spolek.

114 Anieli Kordek (ur. 25 VII 1944), pracownica sądu, 16 V 1983 skazana przez Sąd Wojewódzki w Gorzowie na rok pozbawienia wolności w zawieszeniu na 3 lata za uczestnictwo w „Solidarności” i kolportaż. Anieli Kordek zaprzecza, iżby uczestniczyła w kolportażu, natomiast przez około miesiąc ukrywał się u niej Zbigniew Bełz. Dlatego 7 XII 1982 tymczasowo aresztowana i siedziała do sprawy 16 V 1983 w aresztach śledczych w Szczecinie, Zielonej Górze, Kamieniu Pom., Między-

Należy wnioskować, że ostatnie cegiełki RKW NSZZ „S” w cenie 100 zł wyprodukowane metodą sitodruku zostały wykonane w ww. zakładzie.

3) Drugi powielacz Cyklos pochodzący również z kradzieży w KZP w Kostrzynie n[ad] O[drą] do tej pory nie jest używany. Przechowywany jest najprawdopodobniej w Kostrzynie n[ad] O[drą], może znajduje się on u Stefana Roszaka taksówkarza, który wg ustaleń może być osobą przewożącą dla RKW NSZZ „S” papier do powielaczy oraz przewożący z drukarni gotowe biuletyny.

Wiadomo jest, że z drukarni do Gorzowa biuletyny przewożone są taksówką. Kierowca tej taksówki ma mieć wg ustaleń tatuaż na przedramieniu i jest zorientowany co wozi. Towarzyszy mu zawsze mężczyzna o imieniu Janek, który niedawno kupił sobie samochód (bliższych danych brak) oraz kuzynka S. Żytkowskiego¹¹⁵. Ww. biuletyny przewożone są w Gorzowie Wlkp. do Kulczyckiego Ryszarda i Barbary, gdzie są segregowane i przewożone do punktu kolportażu. O ww. punkcie wiadomo jedynie (wg jednych informacji), że prowadzi go Tadek i że w roku bieżącym dwukrotnie zawałił on kolportaż. Ww. może być Tadeusz Kwieciński¹¹⁶, który w czasie gdy wystąpiły trudności z kolportażem przebywał akurat na urlopie. Drugi raz w dniach 22 [lipca] – 5 sierpnia 1985 r. Dane te wymagają potwierdzenia przez TW ps. „Krzysztof”¹¹⁷, który 7 sierpnia 1985 r. miał awizować S. Hejmanowskiej osobę, która zawałiła kolportaż.

Wg innych informacji punkt ten ma znajdować się u osoby zam[ieszkałej] samotnie na ul. Tuwima, którą raz określa się, że ma na imię Heniek, drugi raz Kazimierz. Wg ustaleń na ul. Tuwima nikt taki nie mieszka, z tym że ww. może być mieszkaniec tej ulicy Aleksander Orłowski. Wg ustaleń ww. bardzo często jest w posiadaniu nielegalnych biuletynów jeszcze przed oficjalnym ich kolportażem i wysyła je listownie do znajomych. M. in. zabezpieczono na jednej przesyłce linie papilarne ww. i należy obecnie wykonać badania porównawcze tych linii z liniami papilarnymi zabezpieczonymi na biuletynach wysyłanych do zakładów i instytucji gorzowskich.

---

rzeczu i Krzywańcu. Objęta SOR „Desperaci” prowadzonej przez Wydział V SB (30 IX 1985 – 18 IX 1986) (AIPN Sz, sygn. 299/3 t. 1, Dziennik archiwalny akt II b. KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.). Aniela Kordek zaprzecza, iż miała jakieś kontakty dotyczące podziemia z Marią Łagodą-Spałek (AKo 28 XII 2011).

115 S. Żytkowski nie ma kuzynki. Możliwe, że chodzi o Annę Kotkowską, zajmującą się w RKW organizacją kolportażu (SŻ 22 XII 2011).

116 Tadeusz Kwieciński (ur. 1 I 1935 – zm. 20 VII 1999). Technik chemik. Pracownik „Stilonu” (1958–91). 13 XII 1980 wybrany do KZ w „Stilonie”. Delegat na I WZD, na którym wybrany do składu ZR. 14-16 XII 1981 uczestnik strajku okupacyjnego w „Stilonie”. VII 1982 – 1989 członek tajnej Tymczasowej Komisji Zakładowej „S” w Stilonie; od VI 1982 współorganizator kolportażu na terenie zakładu pisma podziemnej RKW Region Gorzów Wlkp. „Feniks”; od IX 1982 wznowionego przez TKZ w podziemiu biuletynu „Solidarność Stilonowska”; 7 XII 1982 zatrzymany, nast. 16 V 1983 skazany przez Sąd Wojewódzki w Gorzowie Wlkp. na 1,5 roku więzienia w zawieszeniu na 3 lata oraz na grzywnę; powrócił do działalności w TKZ „Stilon”; współpracownik RKW; od 1983 Diecezjalnego Komitetu Pomocy. Kontrolowany przez SB w ramach SOR/KE „Wiodący” (25 V 1983 – 3 V 1988) – kolportaż „Feniksa” (G. Pytlak, *Tadeusz Kwieciński w: Encyklopedia Solidarności*, <http://encyklopedia-solidarnosci.pl>).

117 Pod takim pseudonimem SB miała zarejestrowanego Wojciecha Wróblewskiego (więcej zob. D. A. Rymar, *Niezależny*, dz. cyt. s. 477-478).

Z uzyskanych w dniu 10 sierpnia 1985 r. sprawdzonych danych informacji operacyjnych wynika, że S. Hejmanowska z uwagi na nieobowiązkowość osoby, u której znajduje się główny punkt kolportażu zrezygnowała z jej usług, załatwiając nowy punkt.

Ww. osobą wg analizy posiadanych informacji może być Ziętek Jan¹¹⁸ zam. Gorzów [...]. Dane te wymagają jednak potwierdzenia. Z głównego kolportażu następuje rozdział na skrytkę A i B. Następnie ze skrytki B po rozdzielaniu na 3 części B-1, B-2 i B-3 (ogółem 250-300 szt.) biuletyny te kolportowane są w całości na „Stilon”. Natomiast nie ustalono bliższych danych o skrytce A. Ustalono, że skrytka B znajduje się na ul. 9 Maja 1d między parterem a I piętrem w skrzynce na liczniki. Jej właścicielem jest Piotr Wydmański pracownik PJ-I „Stilonu”¹¹⁹. Ww. po rozdzielaniu biuletynów jak już zaznaczono na 3 części B-1, B-2, B-3 – dwie z nich wnosi na „Stilon”, tj. B-1 dla PJ-I i B-2 dla Depolany składając je w .....ⁱ skrytce, B-3 przeznaczona jest dla administracji i [Wydziału] Foli. Do 15 lipca rolę kolportera na administracji pełniła Halina Kazieczko^j, która posiadała skrzynkę kontaktową u kobiety posiadającej 3 dzieci i męża, który wyjechał za granicę i dotychczas nie powrócił. Ww. część z tych biuletynów przekazywał na Folię przez „portiera z Tomysła”. Bliższych danych o ww. oraz o skrzynce Kazieczki dotychczas nie ustalono. Kolportażem na PJ-I zajmuje się bezpośrednio Piotr Wydmański, natomiast na Depolanie Kazimierz^k Duczemiński¹²⁰. Jak już zaznaczono Piotr Wydmański nielegalne biuletyny składa w martwej skrzynce, skąd odbiera ja Maciej Pacholak^l z Polimeryzacji, przekazując je następnie Kazimierzowi Duczemińskiemu. Andrzej Kostanecki w ostatnim okresie podjął próbę rozszerzenia kolportażu na Wydz. Energetyczny poprzez Kazimierza Popiela¹²¹. Z ustaleń operacyjnych wynika, że Piotr Wydmański jest ceniony za operatywność przez S. Hejmanowską. Załatwia on również nielegalne książki, znaczki pocztowe podziemia „S”, cegielki itp. z terenu Gdańska i Warszawy poprzez swoich znajomych i rozprowadza je w „Stilonie”. Ww. zna też właściciela drukarni w Gorzowie Wlkp. oraz szefa podziemia ze Świebodzina – Jagodzińskiego, z którym RKW NSZZ „S” utrzymuje ścisły kontakt¹²².

118 S. Hejmanowska nie przypomina sobie nazwiska (SH 13 IV 2012). Również Jan Ziętek zaprzecza, iż zajmował się kolportażem, zaś Stefani Hejmanowskiej nie znał (JZ 24 IV 2012).

119 Zdaniem P. Wydmańskiego odnośnie zasad kolportażu, symboliki są to poprawne informacje: biuletyny dzielił na 2 części: jedną zostawiał w korytarzu na kablowni na Wydziale PJ-II (jak później się dowiedział, stąd odbierano biuletyny dla Depolany – odbierał je Maciej Pacholak); druga skrytka była w tym samym miejscu, trochę dalej, do dziś nie wie, kto ją opróżniał (chyba było to dla Wydziału Mechanicznego). Skrzynkę miał faktycznie w bloku. Jak się później zorientował, już po aresztowaniu, w tej samej klatce mieszkał esbek. Prawdopodobnie to on opróżnił raz skrzynkę, która była w pojemniku na suchy chleb.

ⁱ W oryginale pozostawiono wykropkowane miejsce.

^j W oryginale: Kozieczko.

^k W oryginale: Andrzej.

120 Kazimierz Duczemiński (ur. 1 IX 1947), pracownik „Stilonu”, działacz podziemia, zarejestrowany przez SB jako TW ps. „Kajtek” (26 IX 1985 – IV 1989) (AIPN Sz, sygn. 0063/129, teczka personalna TW ps. „Kajtek”).

^l W oryginale: Pachalak.

121 Andrzej Kostanecki zna to nazwisko, jednak nie przypomina sobie, aby kontaktował się z nim w sprawach kolportażu (AK 13 I 2012).

122 Osoby ze Świebodzina o nazwisku Jagodziński nie zna ani S. Żytkowski, ani P. Wydmański.

Bezpośrednio kolportażem oraz nielegalną działalnością na terenie „Stilonu” zajmują się współpracownicy Hejmanowskiej Maria¹ Sadowska i Janina^m Kostanecka¹²³. Ww. prowadzą kolportaż na Wydz. Naukowo-Bad[awczym], „Feniksy” dostarcza im Hejmanowska. Ustalono również, że na terenie Gorzowa znajduje się punkt przerzutu papieru między Kostrzynem a drukarniami. Prowadzi go Krzysztof Łukaszczykⁿ zam. Gorzów Wlkp. [...]. Należy tutaj zaznaczyć, że Hejmanowska w rozmowie ze swoim synem, przy której był Piotr Wydmański podała wszystkie szczegóły o rodzinie ww. zmieniając nazwisko Łukaszczyk na Krzysztofa Zimnego. Jak już zaznaczono jest to swoista konspiracja pracy.

Ustalono również, jak już zaznaczono, iż Hejmanowska zajmuje się osobiście kolportażem nielegalnych biuletynów w przypadkach nawalenia kolporterów. M. in. dość często wnosi nielegalne biuletyny na teren ZWCh „Stilon”, gdzie kolportuje je na Wydziale Badawczym, jak już zaznaczono powyżej. Ustalono, że przekazuje również biuletyny Ryszardowi Sawickiemu¹²⁴ do dalszego kolportażu. Nielegalne biuletyny Hejmanowska przechowuje poza domem (u sąsiadów, na strychu) lecz nie jest to regułą, gdyż z ustaleń wynika, że na krótkie okresy przechowuje też nielegalne biuletyny w swoim domu. Należy tutaj zaznaczyć, że ww. posiada bardzo słabą pamięć, zapomina numerów telefonów do osób, do których dwa razy na tydzień dzwoni i z tych względów można wnioskować, że Hejmanowska posiada w domu materiały, ulotki, biuletyny, o których zapomniała. Z ww. spotyka się nieznaną kobietę zaangażowaną w kolportaż i zbiórkę pieniędzy. O ww. wiadomo jedynie, że swoją działalność ukrywa przed mężem. Może to być matka Marka Nuckowskiego, gdyż w rozmowie z Hejmanowską stwierdziła, że cyt.: „Marek poszedł dorobić”. Dotychczas nie ustalono bliższych danych o niej¹²⁵. Ze sprawdzonych ustaleń operac[yjnych] wynika, że stroną tytułową (szatę graficzną) setnego numeru „Feniksa” St. Hejmanowskiej pomógł wykonać jeden z braci Drozdowski Dariusz Zbigniew lub Drozdowski Stanisław Sławomir zam. Gorzów [...]. Ww. wykonał szatę graficzną 100 numeru u znajomego pracownika TKF-itu¹²⁶ w Gorzowie. Dotychczas nie ustalono, który z ww. braci zajmuje się działalnością w podziemiu. Wiadomo jedynie, że

¹ W *oryginalu*: Janina.

^m W *oryginalu*: Maria.

123 Janina Kostanecka (ur. 1 I 1942 – zm. 4 II 2011), inżynier włókiennik, absolwentka Politechniki Łódzkiej (1968), potem zatrudniona w „Stilonie” na Wydziale Naukowo-Badawczym (1968–1997).

ⁿ W *oryginalu*: Łuszczak.

124 Ryszard Sawicki (ur. 15 I 1938 – zm. 20 IX 2000). Specjalista rehabilitacji, pracownik Wojewódzkiego Szpitala Zespołowego w Gorzowie (1981). Przewodniczący KZ w szpitalu (od 21 XI 1980). Delegat na I WZD, gdzie wszedł w skład ZR (IV 1981), delegat na I KZD. Członek-założyciel PPD (VII 1981) i rozpracowywany w związku z tym przez SB w ramach SOR „Odlam” (31 VII 1981 – 25 III 1985). 5 I 1982 skazany przez Sąd Wojewódzki w Gorzowie na 4 lata pozbawienia wolności za organizowanie strajków po wprowadzeniu stanu wojennego, zwolniony 6 IV 1983 z zakazem pracy w służbie zdrowia, podjął pracę jako rehabilitant w Wojewódzkiej Federacji Sportu. W lipcu 1989 przywrócony do pracy w szpitalu, później dyrektor ZOZ (1991–1997). W roku 1990 wybrany na radnego miejskiego z listy Komitetu Obywatelskiego „S”, a następnie pełnił funkcję przewodniczącego Rady Miasta (6 VI 1990 – 6 III 1991).

125 Matka Marka Nuckowskiego nie miała nic wspólnego z podziemiem (MN 27 XII 2011).

126 Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej?

utrzymuje on stały kontakt z Kazimierą^o Lenartowicz oraz St[aniśławą] Wiśniewską, do których sam osobiście zanosił wykonaną matrycę białkową¹²⁷.

Ustalono również, że na rzecz RKW NSZZ „S” samotnie pracuje Żukowicz^p Bazyl – emerytowany pracownik „Stilonu”, który wykonuje różnego rodzaju pieczętki. Kontakt z ww. utrzymuje S. Hejmanowska oraz Andrzej Kostanecki. ^rW najbliższym okresie z uwagi na wybory do Sejmu ww. oraz Hejmanowska oraz Andrzej Kostanecki^r. W najbliższym okresie z uwagi na wybory do Sejmu ww. oraz Hejmanowska planują wykonanie szereg pieczętek, które zostaną użyte do wykonania ulotek na serwetkach celem ich kolportażu. Z danych operacyjnych wynika, że Żukowicz Bazyl pracuje samodzielnie nie angażując się w inną działalność w RKW NSZZ „S”.

Również na rzecz podziemia zaangażowana jest Kędziora Mirosława – siostra Pytlak Grażyny, która prowadzi w swoim mieszkaniu punkt kontaktowy. Dużej pomocy w działalności RKW udzielają również Bukian Waclaw^s, Sadowski, Irena Cierkońska^t, Todzia Ryba, Zapolska, Jan Ziętek – znajomi St. Hejmanowskiej lecz do chwili obecnej nie ustalono dokładnie roli jakie spełniają ww. w podziemiu „S”.

Z ustaleń operacyjnych wynika, że również większość działaczy KIK bierze bezpośredni udział w imprezach zorganizowanych przez RKW NSZZ „S” m. in. takich jak wyjazdy grupowe na grób ks. Popiełuszki do Gdańska^u czy na pielgrzymki do Częstochowy. Ww. nie są zaangażowani bezpośrednio w działalność RKW NSZZ „S”, ale wzmagają ją w sposób pośredni.

Jak już zaznaczono w roku bieżącym RKW otrzymało od Kurii Biskupiej 500.000 zł na rzecz podziemia „S” w celu pomocy osobom zatrzymanym, skazanym itp. Ww. sumą dysponowała Grażyna Pytlak, która przekazała sumę 100.000 zł Teresie Klimek. Z ustaleń operac[yjnych] wynika, że ww. zajmuje się opieką [nad] R[uchem] M[łodzieży] N[iezależnej] udzielając wsparcia finansowego młodzieży. Teresa Klimek jest też autorką części artykułów w nielegalnych biuletynach wydawanych przez RMN¹²⁸. Jak wykazały ekspertyzy część ww. biuletynów wykonana jest na tych samych maszynach do pisania co i biuletyny RKW NSZZ „S”.

Ze sprawdzonych informacji operacyjnych wynika, że RKW NSZZ „S” na najbliższy okres zamierza wzmocnić akcję ulotkową przed rocznicą sierpnia oraz wyborami do Sejmu PRL. M. in. oprócz akcji ulotkowej planuje wysłać ok. 5000 listów do przypadkowych mieszkańców Gorzowa aby w ten sposób skłonić ich do nieuczest-

^o W oryginalne: Zofia.

127 Braci o tym nazwisku nie kojarzy S. Hejmanowska (SH 13 IV 2012). Nie kojarzy ich również Stanisława Wiśniewska. Zaznacza jednak, iż przychodziło do jej mieszkania dużo osób, których nie znała (SW 16 IV 2012). Obydwaj panowie: Dariusz Drozdowski i Sławomir Drozdowski zaprzeczają, iż mogli uczestniczyć w pracach podziemia gorzowskiego. Nie znali także S. Hejmanowskiej, K. Lenartowicz i S. Wiśniewskiej (DD 24 IV 2012; SD 24 IV 2012). Projekt strony tytułowej setnego numeru „Feniksa” wykonał K. Łukaszczyk (AIPN Sz, sygn. 6/5 tom 2, s. 149, Protokół z przesłuchania świadka Kazimierzy Lenartowicz, 11 X 1985).

^p W oryginalne: Żukiewicz.

^{r-r} Tak w oryginalne. Prawdopodobnie zdanie powtórzone.

^s W oryginalne: Kazimierz.

^t W oryginalne: Sierkońska.

^u Tak w oryginalne.

128 Teresa Klimek zaprzecza, iż pisywała do „Szańca” – pisma RMN (TK 18 IX 2009).

niczenia w wyborach. Dotychczas akcja ta, którą planuje wykonać E. Borowski jest w stadium projektowania. Ww. chce się oprzeć tutaj na apelu [Stefana] Bratkowskiego.

Ponadto RKW NSZZ „S” w ścisłym powiązaniu z klerem katolickim planują zorganizować następujące akcje w sierpniu br.:

- 1) dożynki rolnicze w dniu 19 sierpnia 1985 r. w Rokitnie z udziałem delegacji robotniczych gorzowskich zakładów pracy¹²⁹;
- 2) mszę za ojczyznę na dn. 25 sierpnia 1985 r. o godz. 18.30 w celu uczczenia rocznicy Sierpnia¹³⁰.

RKW NSZZ „S” obecnie obawia się przy tym o frekwencję i imprezy te organizuje w czasie gdy w kościele znajduje się najwięcej przypadkowych osób.

W ostatnim okresie RKW NSZZ „S” z uwagi na znikomą bazę ludzką w Gorzowie Wlkp. rozszerzyła swoją działalność na teren woj. gorzowskiego oraz nawiązała współpracę z podziemiem „S” z ternu woj. zielonogórskiego. Z ustaleń operacyjnych wynika, że E. Borowski nawiązał kontakt z Jagodzińskim¹³¹ ze Świebodzina celem kolportażu na tamtym terenie „Feniksa”, a ostatnio RKW NSZZ „S” wykonało dla podziemia w Zielonej Górze pierwszy egzemplarz „Solidarności Zielonogórskiej”¹³². Również na terenie woj. gorzowskiego RKW usiłuje rozszerzyć swoją działalność w Strzelcach Kraj. poprzez Modzelana; Ośnie (obecnie ww. grupa została zlikwidowana

129 Dożynki odbyły się 18 sierpnia 1985 w Sanktuarium Maryjnym w Rokitnie (o czym wyżej).

130 Msza ta odbyła się 25 VIII 1985 w katedrze. Była także poświęcona 5 rocznicy podpisania porozumień sierpniowych. Mszę odprawił ks. infułat Władysław Sygnatowicz, a koncelebrowali dziekan ks. Jerzy Płóciennik i proboszcz kościoła pw. św. Józefa ks. Piotr Sadownik. Intencje mszalne wygłosił ks. Witold Andrzejewski. Przemówił także Edward Borowski, który powiedział m. in.: „Pragnę abyśmy byli solidarni, nie pozwolili się skłócić, wyzbyć jedności, żeby obce nam było donosicielstwo, pomówienia. Niech Ojczyzna nasza będzie matką dla wszystkich Polaków i tych wierzących, niewierzących i tych należących do organizacji i nie należących do żadnych organizacji”. Na zakończenie odśpiewano „Boże coś Polskę”, część zgromadzonych z palcami w kształcie litery „V” w górze. Uczestniczyło ok. 1,2 tys. osób (UWG, sygn. 1887, s. 316, Informacja WUSW dla I sekretarza KW PZPR, 26 VIII 1985).

131 Trudno ustalić, o kogo chodzi. Nazwisko tego działacza nie pojawia się w opracowaniach dotyczących „Solidarności” w woj. zielonogórskim. Zob.: Przemysław Zwiernik, *NSZZ „Solidarność” w Zielonej Górze*, [w:] *NSZZ „Solidarność” 1980–1989*, tom 4 *Polska Zachodnia*, pod red. Łukasza Kamińskiego i Grzegorza Waligóry, Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2010, s. 389–444; tegoż, *Region Zielona Góra NSZZ „Solidarność” w latach 1980–2005*, [w:] *Droga do niepodległości. Solidarność 1980–2005*, Warszawa 2005, s. I–XVII (wkładka regionalna).

132 Chodzi o nr 1 pisma wydanego z datą sierpniową. Według Przemysława Zwiernika (*NSZZ „Solidarność”*, dz. cyt. s. 427) było to prawdopodobnie jedyne podziemne pismo wydawane w tym czasie w Zielonej Górze. Jak wynika z tego fragmentu dokumentu, wydrukowane zostało przez RKW Gorzów w drukarni w Grąsach. Również Zenon Nowak zapamiętał fakt, iż „drukowali coś dla Zielonej Góry” (ZN 20 VI 2009).

przez Sekcję VII)¹³³; Barlinku – poprzez Małodobrego¹³⁴ z węzła RKW^w w Gorzowie, który kilkanaście egz[emplarzy] „F” otrzymuje od Kirenki¹³⁵ b[yłego] kolportera.

Reasumując powyższe należy zaznaczyć, że w coraz większym stopniu kurczy się baza ludzka RKW NSZZ „S” z tym, że obecnie zaangażowane w tę działalność osoby same nie zaniechają działalności. Z uwagi na brak ludzi ww. wciągają do nielegalnej działalności swoich najbliższych i poprzez kolportaż listowy oraz planowane rozrzucenie ulotek chcą stworzyć wrażenie prężności działalności RKW NSZZ „S” na terenie woj. gorzowskiego.

Charakterystyczny przy tym jest fakt ścisłej współpracy RKW NSZZ „S” w tym zakresie z klerem katolickim i świadczoną coraz większą pomocą finansową ze strony kleru na rzecz podziemia „S”. Przykładem powyższego są planowane w sierpniu duże imprezy – dożynki 18 sierpnia w Rokitnie oraz msza za ojczyznę dn[ia] 25 sierpnia w katedrze gorzowskiej, a z uwagi na obawy o frekwencję została ona zaplanowana w godz[inach] gdy do kościoła przychodzi najwięcej ludzi na msze.

---

133 Chodzi tu prawdopodobnie o Sekcję VII Wydziału V SB (wcześniej Wydziału III „A”), do której zadań należała m. in. „ochrona” węzła PKP w Rzepinie. Stąd też prawdopodobnie chodzi nie o Osno a o Rzepin, w którym w dniach 8-15 sierpnia 1985 zlikwidowano grupę kolporterów kierowaną przez Jana Krzysztofa Hańbickiego z Lubiechni Wielkiej. W sprawie tej przeprowadzono 12 przeszukań i przesłuchano 15 świadków. Operację przeprowadzili funkcjonariusze SB: kpt. Marek Neuman, kpt. Bolesław Kolasieński, st. sierż. Stefan Ratajczak, por. Mirosław Śmieja, kpt. Bolesław Kolasieński, por. Tadeusz Janecki (?), ppor. Walenty Sołtysiak, Zbigniew Laskowski. Przeszukań dokonano w mieszkaniach i miejscach pracy nast. osób: J. K. Hańbicki, Paweł Gera, Zbigniew Tołkacz, Kazimierz Drodzowicz, Irena Żeludziejewicz, Edward Piotrowski, Mirosława Socha, Edmund Witkowski, Romuald Grasza, Marek Warzyński (AIPN Sz, sygn. 233/3 tom 1). Z tej grupy J. K. Hańbicki został skazany na półtora roku pozbawienia wolności w zawieszaniu na 3 lata.

134 Adam Małodobry (ur. 7 XII 1940 – zm. 1 VI 2009). Kolejarz, działacz NSZZ „S” na PKP w Gorzowie. Od 1963 pracownik PKP, zatrudniony w oddziale PKP Gorzów na stanowisku odprowadzającego pociągi. Przewodniczący KZ na Węzle w PKP, delegat na I WZD. Internowany 13 XII 1981 – 29 IV 1982 w Gorzowie i Głogowie. Tymczasowo aresztowany (9 X – 31 XII 1985) za kolportaż. Sądzony 27 II 1986 przez Sąd Rejonowy w Myśliborzu i uniewinniony. Inwigilowany przez Wydz. V (a wcześniej przez II lub III) SB w ramach kwestionariusza ewidencyjnego „Handlowiec” (16 VIII 1982 – 12 XI 1984). Wg niekompletnych akt b. SB 3 I 1986 zarejestrowany przez Wydz. V SB jako TW „Kuba”, pozyskany na zasadzie „współodpowiedzialności za ład i porządek”, wyeliminowany z powodu złego stanu zdrowia 4 IX 1987. W roku 2008 A. Małodobry zgłosił do IPN zawiadomienie o sfalszowaniu przez funkcjonariuszy SB dokumentacji polegającym na dokonaniu przez nich fikcyjnej jego rejestracji jako tajnego współpracownika. Prokuratura jednak umorzyła tę sprawę, chociaż przesłuchani oficerowie SB zaprzeczyli, aby takiej rejestracji A. Małodobrego dokonali.

^w Chodzi o węzeł PKP.

135 Zdzisław Kirenko (ur. 14 I 1932), syn legionisty Józefa Piłsudskiego, kolejarz w trzecim pokoleniu, od VII 1945 mieszka w Gorzowie, maszynista na PKP (1 IX 1948 – 1989). Zatrzymany 30 XI 1950 przez PUBP za przynależność do organizacji Unia Młodzieży Demokratycznej. Współzałożyciel „S” na węzle PKP w Gorzowie. Chorąży sztandaru „S” z PKP w Gorzowie, jeden z 4 osób, które wykradły i ukryły sztandar 13 XII 1981. W okresie stanu wojennego w jego mieszkaniu przy ul. Kosynierów Gdyńskich 104/3 znajdował się punkt kolportażu prasy.

II. Planowane czynności operacyjno-śledcze.

Mając na uwadze uzyskane informacje operacyjne, czynności operacyjno-śledcze podporządkowane będą w pierwszym rzędzie do likwidacji bazy poligraficznej RKW NSZZ „S” w celu odcięcia podziemia „S” od wpływu na załogi ochraniających obiektów, oraz zmierzać będą do zgromadzenia maksymalnego materiału dowodowego przeciwko osobom prowadzącym nielegalną działalność celem pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej. Działania śledcze podjęte z chwilą umiejscowienia co najmniej jednego punktu poligraficznego oraz stwierdzenia, że produkowane są w nim nielegalne biuletyny.

W związku z powyższym w dniach 15-18 sierpnia 1985 r. za Kazimierzem Modzelanem i Zbigniewem Stępnem lub Markiem Nuckowskim zostanie podjęta obserwacja „B”¹³⁶ celem stwierdzenia czy ww. udadzą się na druk nielegalnych biuletynów (wg sprawdzonych inf[ormacji] operac[yjnych] druk nielegalnych biuletynów wykonywany jest co dwa tygodnie w piątek lub sobotę). Natomiast kolportaż odbywa się następnie zawsze w najbliższy wtorek-środa. Ponadto 17 sierpnia siłami Wydz[iału] V zostanie zorganizowana obserwacja z punktów zakrytych domu Matuszczyk Zenona oraz Anieli Kordek.

W związku z powyższym planuje się wykonanie następujących czynności operacyjnych:

1) przeprowadzenie obserwacji „B” za Kazimierzem Modzelanem, zam. Gorzów [...] w dniach 16-18 sierpnia celem stwierdzenia czy ww. nie udał się na druk i umiejscowienia ww. miejsca. Wykona Sekcja „B” WUSW Zielona Góra.

2) Przeprowadzenie obserwacji „B” za Zbigniewem Stępnem, zam. Gorzów [...]. W przypadku gdyby Stępień spotkał się z Modzelanem tak jak to miało miejsce w dniu 20 lipca 1985 r. gdy razem udali się na druk to należy drugą Sekcję „B” skierować na obserwację za: Markiem Krzysztofem Nuckowskim – zam. Gorzów [...]. Obserwację przeprowadzić w dniach 16-18 sierpnia celem stwierdzenia czy ww. nie udał się na druk i umiejscowienia ww. miejsca. Wykona Sekcja „B” WUSW w Poznaniu.

3) Obserwację z punktu zakrytego domu Matuszczyk Zenona – zam. Gorzów Wlkp. [...]. W dniu 17 sierpnia w godz. 15-22 celem stwierdzenia czy pod ww. adres nie udał się jeden z ww. drukarzy aby podjąć produkcję nielegalnych biuletynów. Wykona: ppor. J. Śmigielski, mł. chor. Raćko Zenon.

4) Obserwację z punktu zakrytego domu Anieli Kordek – zam. Gorzów Wlkp. [...] oraz zakładu sitodruku należącego do Łagoda-Spałek Maria – Gorzów ul. Kręta 1. W dniu 16-17 sierpnia w godz. 15-22 celem stwierdzenia czy pod ww. adres nie udał się jeden z ww. drukarzy aby podjąć produkcję nielegalnych biuletynów. Wykona: kpt. R. Dzikowski; mł. chor. L. Kłós.

---

136 Zajmowała się obserwacją zewnętrzną „figurantów”.

Z chwilą stwierdzenia, że jeden z drukarzy udał się do wcześniej wytypowanych miejsc przypuszczalnego umiejscowienia punktów poligraficznych RKW NSZZ „S” lub innego miejsca, które może wskazywać, że znajduje się tam baza poligraficzna RKW, upewnienia się, że odbywa się tam druk nielegalnych biuletynów podjęta zostanie decyzja o realizacji sprawy.

W pierwszym okresie zostaną zrealizowane następujące czynności operacyjno-śledcze, tj.: dokonanie przeszukania w miejscu lokalizacji punktu poligraficznego w celu potwierdzenia, że znajduje się tam powielacz RKW.

Wielkość sił SB i MO użyta w akcji uzależniona będzie od miejsca lokalizacji bazy poligraficznej.

5) W celu przeprowadzenia prawidłowego przeszukania, zgromadzenia maksymalnej ilości dowodów procesowych oraz odpowiedniego zabezpieczenia miejsca przestępstwa w akcji udział wezmą następujący funkcjonariusze SB i MO:

a) w przypadku gdy powielacz zlokalizowany zostanie we wsi Grąsy gm. Dobiegniew należy dokonać jednoczesnego przeszukania budynków mieszkalnych i gospodarczych oraz zatrzymań: Kowalczyka Franciszka zam. Grąsy [...] oraz Grzeszczak Bronisławy zam. Grąsy [...], przy użyciu następujących sił i środków:

- Kowalczyk Franciszek zam. Grąsy nr [...] w przeszukaniu udział wezmą;
- pracownicy Wydziału V: por. Wł. Maciejowski, st. kpr. A. Bielecki, por. S. Zdanowicz, por. J. Śmigieński, mł. chor. L. Kukulski – kierowca;
- pracownicy Wydziału Śledczego: por. W. Staszewski – kierowca.

W celu prawidłowego udokumentowania procesowego (zabezpieczenie linii papilarnych, dokumentacji fotograficznej, sporządzenia protokołu oględzin itp.)

- pracownik Wydziału Kryminalistyki .....^x.

W celu zabezpieczenia otoczenia miejsca przestępstwa:

- funkcjonariusze ZOMO – 8 osób.

Zadaniem ww. będzie niedopuszczenie do opuszczenia miejsca przestępstwa osób znajdujących się w danym budynku, gdzie odbywać się będzie przeszukiwanie.

- Bronisławy Grzeszczak zam. Grąsy nr [...] w przeszukaniu udział wezmą;
- prac[ownik] Wydz[iału] V: kpt. M. Styczyński, kpt. R. Dzikowski, kpt. R. Sidorowicz, mł. chor. L. Kłós, mł. chor. W. Oleszczak;
- pracownicy Wydz[iału] Śledczego .....
- pracownik Wydz[iału] Kryminalistyki .....
- funkcjonariusze ZOMO – 8 osób.

Zadania dla ww. jak wyżej.

Niezbędne siły i środki w ww. akcji to:

- 10 – prac[owników] operacyjnych
- 2 – prac[owników] Wydz[iału] Śledczego
- 2 – prac[owników] Wydz[iału] Kryminalistyki
- 16 – funkc[jonariuszy] ZOMO
- 2 – psy

^x Tu i poniżej pozostawiono wykropkowane miejsca.

- 2 – samochody osobowe bez kierowcy
- 1 – samochód osobowy z kierowcą
- 2 – nysy MO

Za całość akcji odpowiedzialny jest Ryszard Sikorski¹³⁷.

W przypadku potwierdzenia lokalizacji punktu poligraficznego w miejscu przeszukania o powyższym należy powiadomić kierownictwo Wydziału V. Odpowiedzialny: por. Wł. Maciejowski.

Należy tutaj zaznaczyć, że ww. gospodarstwa rolne znajdują się na skraju wsi. W związku z tym bezpośrednio przed przystąpieniem do przeszukania należy otoczyć je siłami ZOMO. Dojazd do ww. zabudowań wykonać od strony wsi Klasztorne.

b) w przypadku gdy powielacz zlokalizowany zostanie w budynku mieszkalnym Zenona Matuszczyka [...] w przeszukaniu udział wezmą:

- prac[ownicy] Wydziału V: por. Wł. Maciejowski, st. kpr. Bielecki, por. S. Zdanowicz, por. J. Śmigieński, mł. chor. L. Kukulski – kierowca.
- prac[ownik] Wydz[iału] Śledczego – por. W. Staszewski
- prac[ownik] Wydz[iału] Kryminalistyki .....
- funkcjonariusze ZOMO – 8 osób

Zadaniem ww. grup będzie takie samo jak w punkcie „a”. Za całość odpowiedzialny mjr R. Sikorski.

c) w przypadku lokalizacji bazy poligraficznej w innym miejscu należy dokonać podobnych czynności jak w punkcie „a” i „b” oraz z chwilą wykrycia powielacza dokonać przeszukań w ww. miejscach.

6) Dokonać zatrzymania oraz przeszukania w m[iejscach] zamieszkania Stanisławy Wiśniewskiej i Kazimierzy Lenartowicz – zam. Gorzów Wlkp. [...].

Ww. w domu swoim piszą matryce do nielegalnych biuletynów sygnowanych przez RKW NSZZ „S”. W trakcie przeszukania zabezpieczyć maszyny do pisania, matryce białkowe, papier maszynowy i wszelkiego rodzaju notatki, artykuły itp. Zwrócić uwagę na skrytki wewnątrz mieszkania w tym przypadku niezbędne jest pobranie śladów linii p[apilarnych].

Wykonują praco[wnicy] Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

137 Ryszard Sikorski (ur. 26 II 1936). Funkcjonariusz SB w Myśliborzu od roku 1965, później kierownik Sekcji Wydziału III SB KW MO w Gorzowie (1 VII 1975 – 1979), od 1 VII 1979 kierownik sekcji Wydziału III „A” KW MO w Gorzowie, następnie kolejno zastępca naczelnika Wydziału III „A”, Wydziału V (1981–86), naczelnik Wydziału III SB WUSW, zwolniony z MSW 20 III 1990 (Paweł Skubisz, *Twarze gorzowskiej bezpieki*, dz. cyt., s. 96, 97).

Pracownik Wydziału Śledczego .....
 Prac[ownik] Wydz[iału] Kryminalistyki .....
 Samochód służbowy .....

7) Dokonać zatrzymania i przeszukania w miejscu zamieszkania: Kazimierza Modzelana – zam. Gorzów [...]. Ww. wg sprawdzonych informacji operac[yjnych] jest drukarzem RKW NSZZ „S”. W związku z tym w domu swoim może posiadać nielegalne biuletyny, matryce, notatki itp. Zwrócić uwagę na skrytki na zewnątrz mieszkania oraz działkę. Od ww. pobrać odciski linii papilarnych.

Przeszukania dokonują: pracownicy Wydz[iału] V

1) .....
 2) .....
 3) .....
 4) .....

prac[ownik] Wydz[iału] Śledczego .....
 prac[ownik] Wydz[iału] Kryminalistyki .....
 Samochód służbowy .....

8) Dokonać zatrzymania oraz przeszukania w m[iejscu] zamieszkania Zbigniewa Stępnia – zam. Gorzów [...]. Ww. wg sprawdzonych inf[ormacji] operac[yjnych] jest drukarzem RKW. W domu swoim może posiadać matryce, nielegalne biuletyny itp. Zwrócić uwagę na skrytki na zewnątrz mieszkania. Od ww. pobrać odciski linii pap[ilarnych].

Wykonują prac[ownicy] Wydz[iału] V

1) .....
 2) .....
 3) .....
 4) .....

prac[ownik] Wydz[iału] Śledczego .....
 prac[ownik] Wydz[iału] Kryminalistyki .....
 Samochód służbowy .....

9) Dokonać zatrzymań oraz przeszukań w m[iejscu] zamieszkania: Nuckowski Marek Krzysztof – zam. Gorzów [...]. Ww. wg sprawdzonych informacji operac[yjnych] jest drukarzem RKW. W domu swoim może posiadać matryce, nielegalne biuletyny itp. Z niepotwierdzonych informacji operac[yjnych] wynika, że matka jego również prowadzi nielegalną działalność kolportując oraz zbierając składki. Od ww. pobrać odciski linii papilarnych. Przeszukania dokonują prac[ownicy] Wydz[iału] V¹³⁸.

10) Dokonać zatrzymania i przeszukania Stefanii Hejmanowskiej – zam. Gorzów [...]. Ww. w domu swoim może posiadać nielegalne biuletyny, notatki, artykuły, ad-

¹³⁸ Z nieznanymi powodów zrezygnowano z tego, gdyż Marek Nuckowski nie był zatrzymany w sierpniu 1985 roku.

resy. Zwrócić uwagę na skrytki na korytarzu oraz na strychu. W przypadku znalezienia w nich przedmiotów stanowiących przestępstwo, zabezpieczyć ślady linii papilarnych. Przeszukania dokonają pracownicy Wydziału V.

11) Dokonać zatrzymania i przeszukania mieszkania Kimon Zofii – zam. Gorzów [...]. Ww. w domu swoim przechowuje nielegalne biuletyny. Zwrócić uwagę na notatki, numery telefonów itp. Wiadomo jest, że ww. posiada klucz od ubikacji zlokalizowanej na zewnątrz mieszkania, w której przechowuje archiwum RKW NSZZ „S” za lata 1984–1985¹³⁹.

W przypadku znalezienia ww. archiwum zabezpieczyć ślady linii papilarnych celem dokonania identyfikacji.

Wykonują pracownicy Wydziału V:

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

prac[ownik] Wydz[iału] Kryminalistyki .....

prac[ownik] Wydz[iału] Śledczego .....

samochód służbowy .....

12) Dokonać zatrzymania i przeszukania mieszkania: Heleny Klockowskiej – zam. Gorzów [...].

Ww. aktualnie prowadziła księgowość RKW NSZZ „S”. Zabezpieczyć adresy, notatki, rozliczenia, książeczki PKO itp. Zwrócić uwagę na skrytki na zewnątrz mieszkania m. in. wespół – H. Klockowska posiada ogródek – działkę nr 854 ZWCh „Stilon”, na której ma ukryte archiwum RKW za lata 1982–1983.

13) Dokonać zatrzymania i przeszukania w miejscu zamieszkania: Grażyny Pytlak – zam. Gorzów [...].

Wg danych operac[yjnych] wynika, że ww. w domu swoim posiada nielegalne biuletyny, notatki, adresy, które należy zabezpieczyć. Ustalono, że ww. planuje kompromitując ją materiały przerzucić na balkon sąsiadki przed otwarciem drzwi funkcjonariusza SB.

Przeszukania dokonują:

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

14) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zatrzymania: Wydmański Piotr – zam. Gorzów [...].

Ze sprawdzonych inf[ormacji] operac[yjnych] wynika, że ww. jest głównym kolporterem na ZWCh „Stilon”. W budynku, w którym mieszka, na klatce schodowej

¹³⁹ Faktycznie było przeszukanie w mieszkaniu Zofii Kimon. Tam zatrzymano również S. Hejmanowską, która nocowała u córki. Z. Kimon nie była zatrzymana.

między parterem a pierwszym piętrzem posiada skrytkę, którą dostarczane mu są nielegalne biuletyny. W domu swoim posiada szereg nielegalnych publikacji, biuletynów itp. O ww. wiadomo, że wie gdzie znajduje się powielacz gorzowski oraz zna kontakt z podziemiem z terenu Świebodzina. Orientuje się o nielegalnej działalności prowadzonej przez Hejmanowską.

Przeszukania dokonują: pracownicy Wydziału V

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

15) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania: Kostaneckiego Andrzeja oraz Kostanecką Janinę – zam. Gorzów [...].

Ww. w domu swoim mogą posiadać artykuły do nielegalnych biuletynów, nielegalne biuletyny, publikacje itp. Kostanecka Janina w pracy w ZWCh „Stilon” kolportuje nielegalne biuletyny, zbiera składki. Podobną działalność prowadzi jej mąż.

Przeszukania dokonują: pracownicy Wydziału V

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

16) Dokonać zatrzymania i przeszukania w mieszkaniu: Kulczyckiego Ryszarda i Barbary – zam. Gorzów [...] oraz Kulczyckiego Krzysztofa – zam. Gorzów [...].

Kulczycki Ryszard i Barbara zajmują się przyjmowaniem całego nakładu nielegalnych biuletynów, ich segregowaniem oraz rozwożeniem na punkty kolportażu.

Wg informacji miejscem, gdzie są składane ww. biuletyny jest ogrodnictwo Kulczyckiego Krzysztofa na ul. Kasprzaka. W związku z powyższym należy dokonać przeszukania w miejscu zamieszkania ww. oraz w ogrodnictwie, a także zatrzymać do wyjaśnienia Ryszarda i Barbarę Kulczyckich.

Wykonują pracownicy Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

17) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania: Sadowskiej Marii – zam. Gorzów Wlkp. [...]. Wg sprawdzonych informacji operac[yjnych] ww. w miejscu pracy (Wydz[iał] Badawczy ZWCh „Stilon”) zajmuje się kolportażem nielegalnych biuletynów). Ww. zna wiele szczegółów nielegalnej działalności S. Hejmanowskiej.

Wykonują pracownicy Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

18) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania: Kazieczko Józefy Haliny – zam. Gorzów [...].

Wg sprawdzonych informacji operac[yjnych] ww. zajmowała się kolportażem nielegalnych biuletynów oraz zbieraniem składek do dnia 15 lipca 1985 r. na Wyd[ziale] Administracji ZWCh „Stilon”. Zna wiele szczegółów z nielegalnej działalności St. Hejmanowskiej.

Wykonują prac[ownicy] Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

19) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania: Żukowicz Bazyli – zam. Gorzów [...].

Wg informacji operacyjnych ww. zajmuje się produkcją pieczętek dla podziemia „S” i wykonuje tą metodą ulotki o treści antypaństwowej. Ww. posiada działkę ogrodniczą nr 652 w ZWCh „Stilon” i na niej może ukrywać ww. pieczętki.

Wykonują pracownicy Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

20) Dokonać zatrzymania i przeszukania w mieszkaniu: Jabłońskiej Marii Aleksandry – zam. Gorzów [...].

Wg posiadanych informacji ww. utrzymuje stały kontakt z E. Borowskim i może być tą osobą, która wysyła listy z nielegalnymi biuletynami na adresy gorzowskich zakładów i instytucji. Od ww. należy pobrać próbki pisma.

Przeszukania dokonają pracownicy Wydz[iału] V.

21) Dokonać zatrzymania i przeszukania w miejscu zamieszkania: Orłowskiego Aleksandra – zam. Gorzów [...].

Ww. wg informacji może być tą osobą, u której od sierpnia mieścił się główny punkt kolportażu. W swoim domu może posiadać cały nakład przedostatniego „Feniksa” nr 15/85. Od ww. pobrać odciski linii papilarnych.

Wykonują: pracownicy Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

22) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania: Łukaszczuk Krzysztofa – zam. Gorzów Wlkp. [...]. Ww. wg sporadycznych informacji operacyjnych prowadzi punkt przerzutu papieru z KZP w Kostrzynie n[ad] O[drą] do drukarni, posiada również w swoim mieszkaniu nielegalne biuletyny.

Przeszukania dokonają prac[ownicy] Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

23) Dokonać zatrzymania i przeszukania w miejscu zamieszkania: Zeidler Jacka – Gorzów ul. Estkowskiego 16/8.

Ww. wg sprawdzonych informacji prowadzi kolportaż nielegalnych biuletynów na terenie swojego zakładu pracy.

Przeszukania dokonają: pracownicy Wydziału V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

24) Dokonać przeszukania w miejscu pracy Marka Nuckowskiego, tj. w zakładzie prywatnym „Sitodruku” należącym do Łagody-Spałek Marii Gorzów ul. Kręta 1.

Wg posiadanych informacji Marek Nuckowski w zakładzie tym wykonywał „cegielki” dla RKW NSZZ „S”.

Przeszukania dokonają: pracownicy Wydz[iału] V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

25) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] zamieszkania Pacholaka Macieja – zam. Gorzów [...]. Ww. obsługuje martwą skrzynkę w ZWCh „Stilon” oraz prowadzi kolportaż na Wydz[iałe] Depolany.

Przeszukania dokonają: pracownicy Wydz[iału] V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

26) Dokonać zatrzymania i przeszukania: Kwiecińskiego Tadeusza – zam. Gorzów Wlkp. [...].

Wg informacji ww. mógł do sierpnia br. prowadzić punkt kolportażu.

Wykonują pracownicy Wydz[iału] V:

- 1) .....
- 2) .....
- 3) .....
- 4) .....

27) Dokonać zatrzymania i przeszukania w m[iejscu] należącym do Kokocińskiego Henryka¹⁴⁰ – zam. Gorzów Wlkp. [...].

Wg informacji ww. prowadzi punkt kolportażu oraz kontaktowy.

Wykonują pracownicy Wydziału V:

1) .....

2) .....

3) .....

4) .....

28) Całością akcji kieruje ppłk K. Półrolniczak Naczelnik Wydz[iału] V.

29) Dalsze czynności operacyjno-śledcze podejmowane będą w zależności od aktualnej sytuacji operacyjnej.

[y]

Wykonano w 3 egz[emplarzach]

Egz. nr 1 – spr[awa] „Dyspozytornia”

Egz. nr 2 – Wydz[iał] Śledczy

Egz. nr 3 – a[d] a[cta]

Oprac[owanie] i druk por. Wł[adysław] Maciejowski

dz. masz. nr 00327

Źródło: AIPN Sz, sygn. 05/8 t. 64, k. 123-149, kopia, mps.

Indeks osób występujących w dokumentach (indeks nie obejmuje wstępu oraz przypisów)

Działacze podziemia:

Bessert Ola 251

Borowski Edward 251-252, 255, 262, 270

140 Henryk Kokociński, ur. 8 I 1950, elektryk w Stilonie (1964–87). Od połowy 1983 do aresztowania 1 lutego 1984 zajmował się pracą w kolportażu. Tymczasowo aresztowany 1-10 II 1984. W lecie 1984 wznowił swój udział i zajmował się kolportażem aż do 1989. 25 IX 1986 sygnatariusz listu działaczy opozycyjnych (tzw. „listu 35”) do Sejmu PRL. Objęty kontrolą SB w ramach SOR „Desperaci”, która była kontynuacją SOR „Dyspozytornia” (30 IX 1985 – 18 IX 1986), która obejmowała nast. osoby: Henryk Cieślak, Aniela Kordek, Bronisław Lochert, Henryk Kokociński, Helena Klockowska, Wiesław Kotowicz, Krzysztof Łukaszczyk, Waclaw Niewiarowski, Zenon Nowak, Zbigniew Pietrzyszyn, Edward Święcich, Paweł Szymkowicz, Jan Wyszynski, Rafał Zapadka. Sprawę zakończono rozmowami w ramach akcji „Brzoza” (AIPN Sz, sygn. 299/3 t. 1, Dziennik archiwalny akt II b. KWMO/WUSW w Gorzowie Wlkp.). Z nieznanых powodów zrezygnowano z zatrzymania H. Kokocińskiego, gdyż w sierpniu 1985 roku nie był on niepokojony przez SB.

^y *Pieczątka imienna o treści: Naczelnik Wydziału V WUSW ppłk mgr K. Półrolniczak. W jej obrębie podpis odręczny.*

Borysławski Adam 250
Bukian Waław 261
Cierkońska Irena 261
Drozdowski Dariusz Zbigniew 260
Drozdowski Stanisław Sławomir 260
Duczemiński Kazimierz 259
Grzeszczak Bronisława, 257, 265
Hejmanowska Stefania 249-261, 267, 269-270
Hejmanowski Jacek, 251
Jabłońska Aleksandra 252, 270
Jagodziński (Świebodzin) 259, 262
Kazieczko Halina 259, 270
Kędziora Mirosława 261
Kimon Bogdan 250
Kimon (z d. Hejmanowska) Zofia 250, 268
Kirenko Zdzisław, 263
Klimek Teresa 256, 261
Klockowska Helena 250, 253, 268
Kokociński Henryk, 272
Kordek Aniela 257, 262, 264
Kostanecka Janina 260, 269
Kostanecki Andrzej 249, 253, 255, 259, 261, 269
Kowalczyk Franciszek 256-257, 265
Kulczycka Barbara 253, 258, 269
Kulczycki Krzysztof 269
Kulczycki Ryszard 253, 255, 258, 269
Kuźniak Mirosława, 252
Kwieciński Tadeusz 258, 271
Lenartowicz Kazimiera 249, 252, 256, 261, 266
Łagoda-Spałek Maria 257, 271
Łukaszczyk Krzysztof 249, 260, 270
Małodobry Adam 263
Matuszczyk Zenon 255, 257, 264, 266
Modzelej Kazimierz 249, 254, 255-256, 262, 264, 267
Niewiarowski Waław 255
Nowak Zenon 249
Nuckowski Marek 254, 257, 260, 264, 267, 271
Orłowski Aleksander 258, 270
Pacholak Maciej 259, 271
Pałubicki Janusz 251
Popiel Kazimierz 259
Pytlak Grażyna 253, 255, 261, 268
Roszak Stefan 258
Ryba Todzia 261
Sadowska Maria 260, 269

Sadowski (Wojciech?) 261
Sawicki Ryszard 260
Stępień Zbigniew 254, 257, 264, 267
Strzelecki Piotr 256
Strzelecki Władysław 256
Wiśniewska Stanisława 256, 261, 266
Wydmański Piotr 255, 257, 259-260, 268
Zapolska, 261
Zeidler Jacek 147, 271
Ziętek Jan 259, 261
Żukowicz Bazyli 261, 270
Żytkowski Stanisław 252, 256, 258

Funkcjonariusze SB:

Bielecki Andrzej, st. kpr. 265-266
Dzikowski Romuald, kpt., 264-265
Kłos Leszek, mł. chor., 264-265
Kukulski Leszek, mł. chor. 265-266
Maciejowski Władysław por. 265-266, 272
Neuman Marek, kpt., 249
Oleszczak Włodzimierz, mł. chor. 265
Półrolniczak Kazimierz mjr, 272
Raćko Zenon mł. chor., 264
Sidorowicz Ryszard kpt., 265
Sikorski Ryszard mjr, 266
Staszewski Witold, por. 265-266
Styczyński Marian, kpt., 265
Śmigielski Józef por. 264-266
Zdanowicz Stanisław, por. 265-266

Tajni współpracownicy SB:

TW „Krzysztof”, 258
TW „Zygmunt”, 257